ئەدىپ ئەخمەت بىننى مەخمۇت يۈكنەكى

ئەتەبەتۇلھەقايىق

ئەدىپ ئەخمەت بىننى مەخمۇت يۈكنەكى

ئەتەبەتۇلھەقايىق

نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەمىت تۆمۈر
تۇرسۇن ئايۇپ

مەسئۇل مۇھەررىر: نۇرمۇھەممەت دۆلەتى

مىللەتلەر نەشرىياتى

FROM THE LIBRARY OF GULAMETTIN PAHTA
EAST TURKISTAN NATL RESEARCH CENTER INC

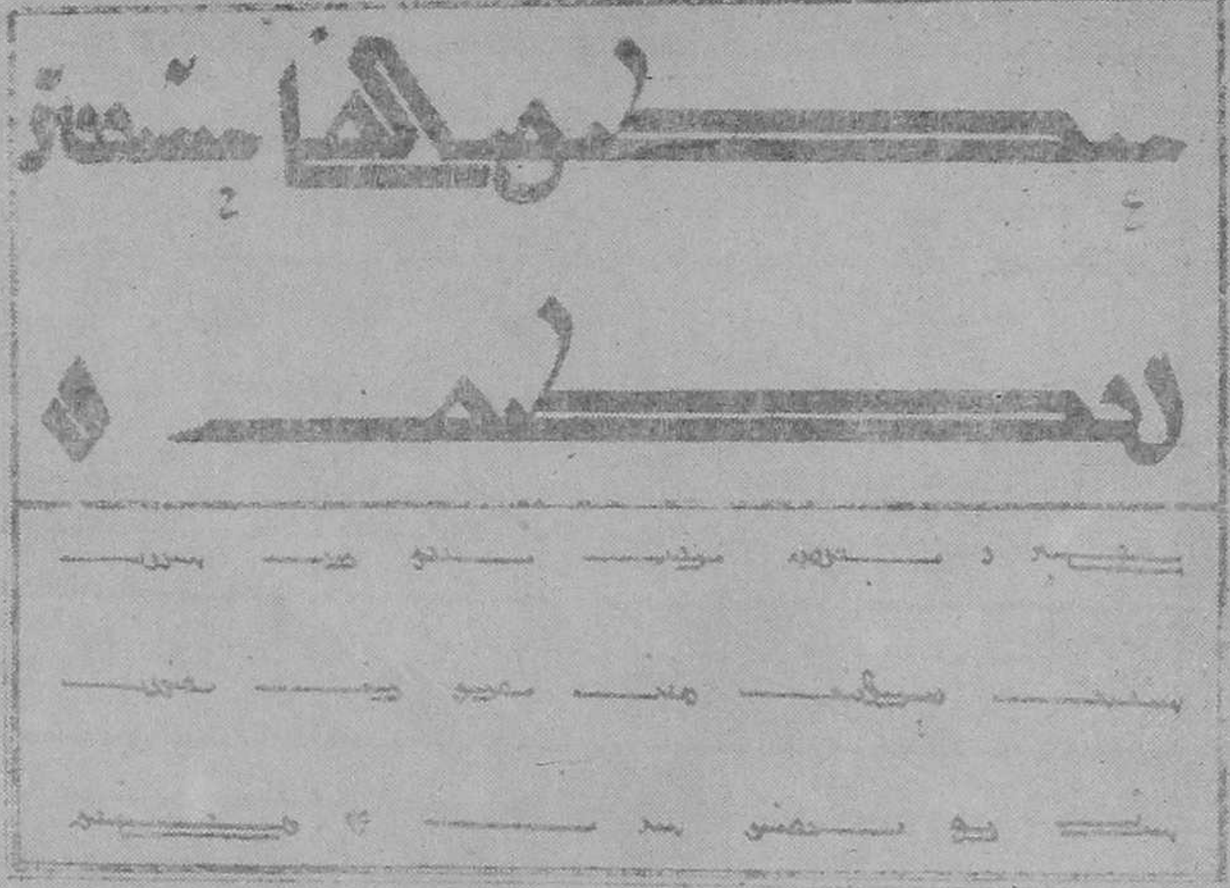

A 2 1—3

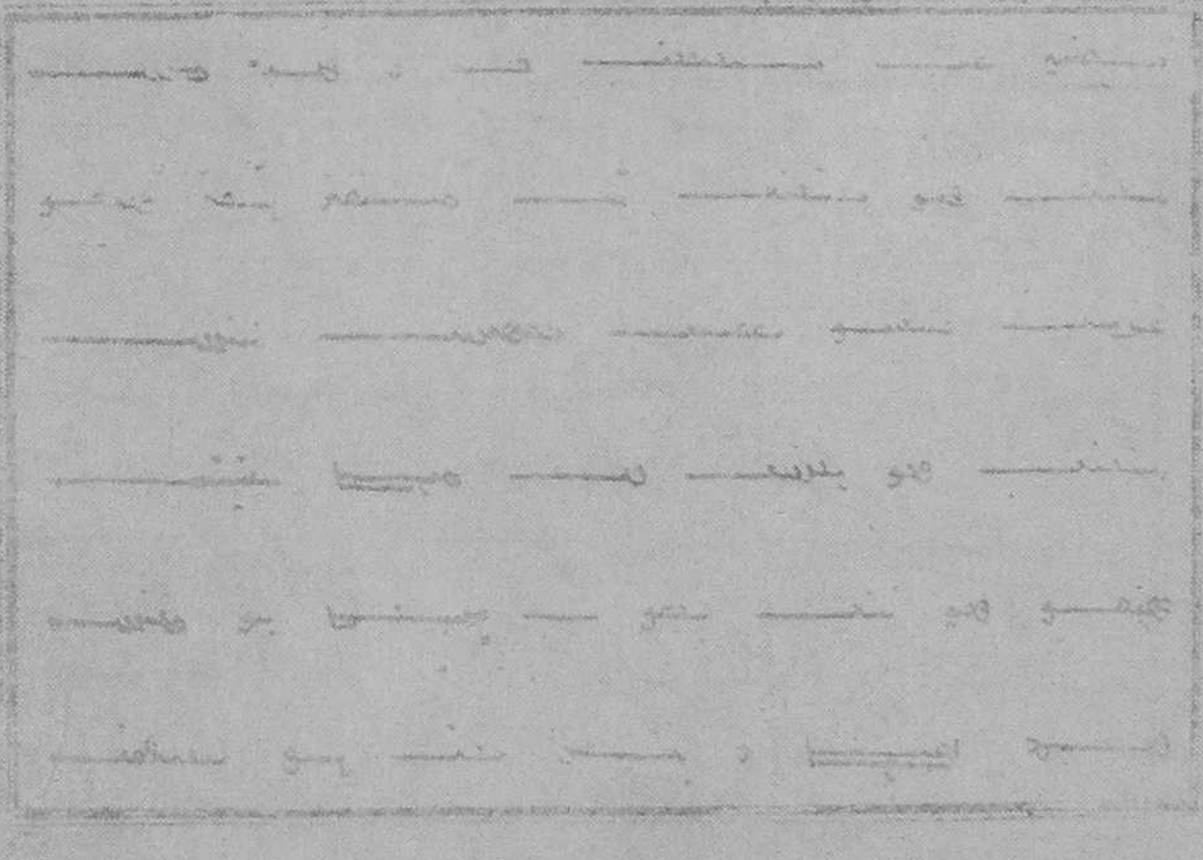

A 3 3—8

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» A نۇسخىسىنىڭ 2-ۋە 3-بېتى.

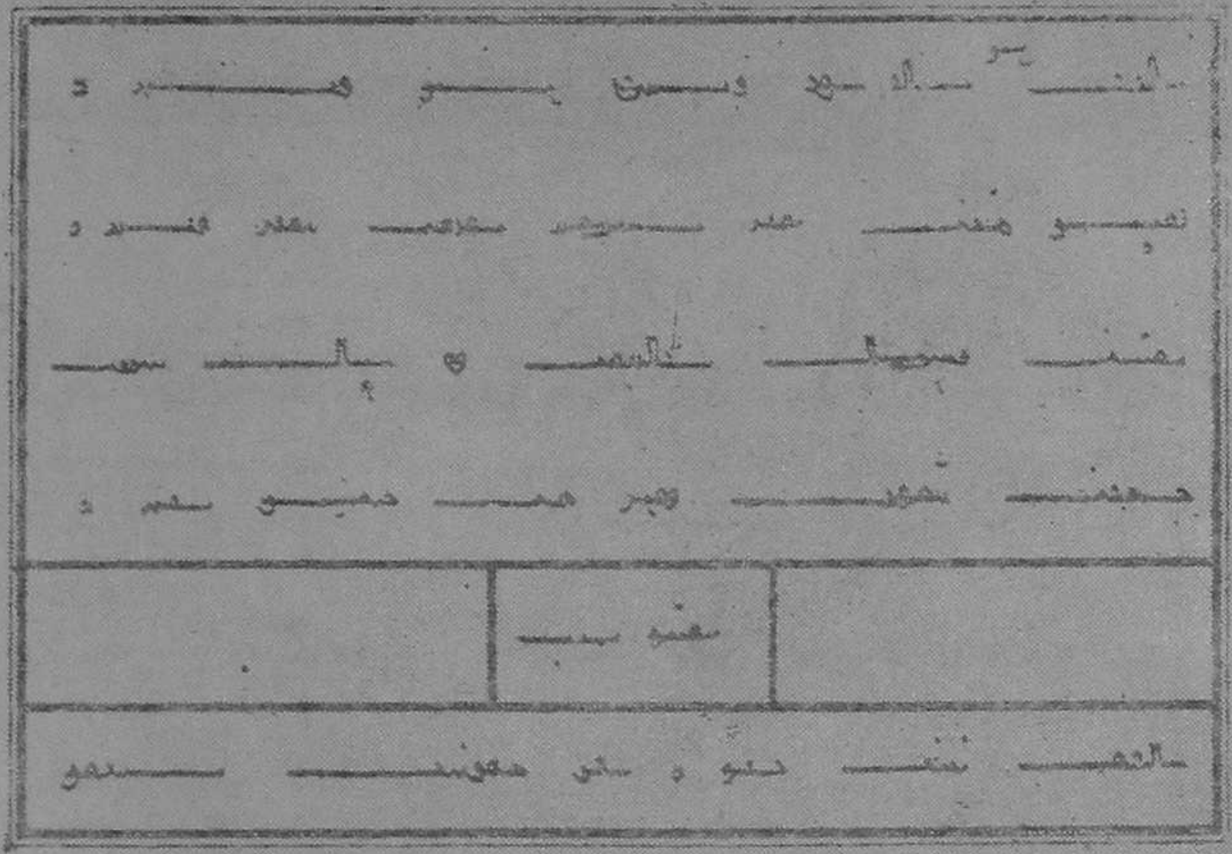

A 118 489 — 493

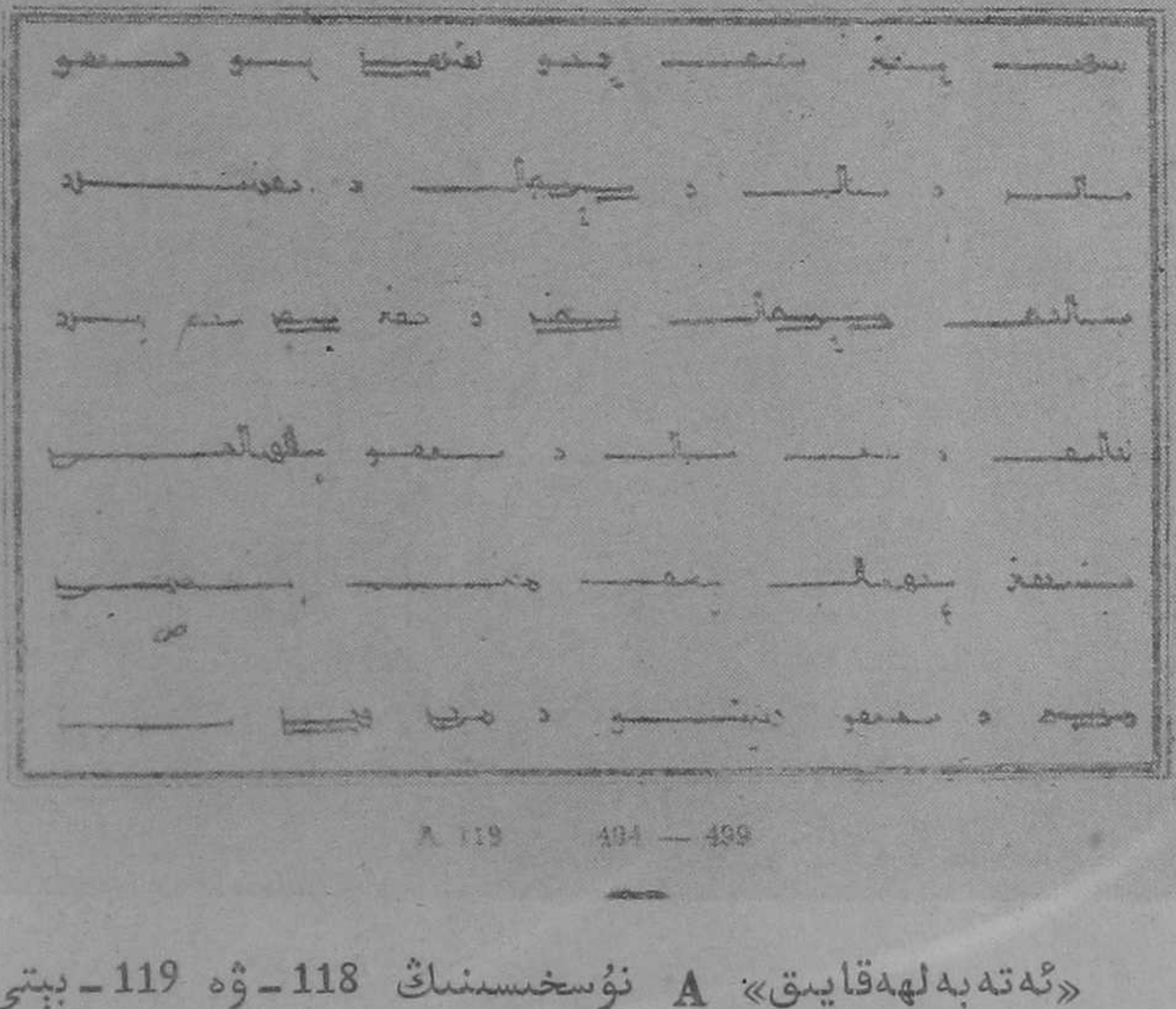

A 119 494 — 499

«ئەتەبەلھەقايىق» A نۇسخىسىنىڭ 118 - ۋە 119 - بېتى.

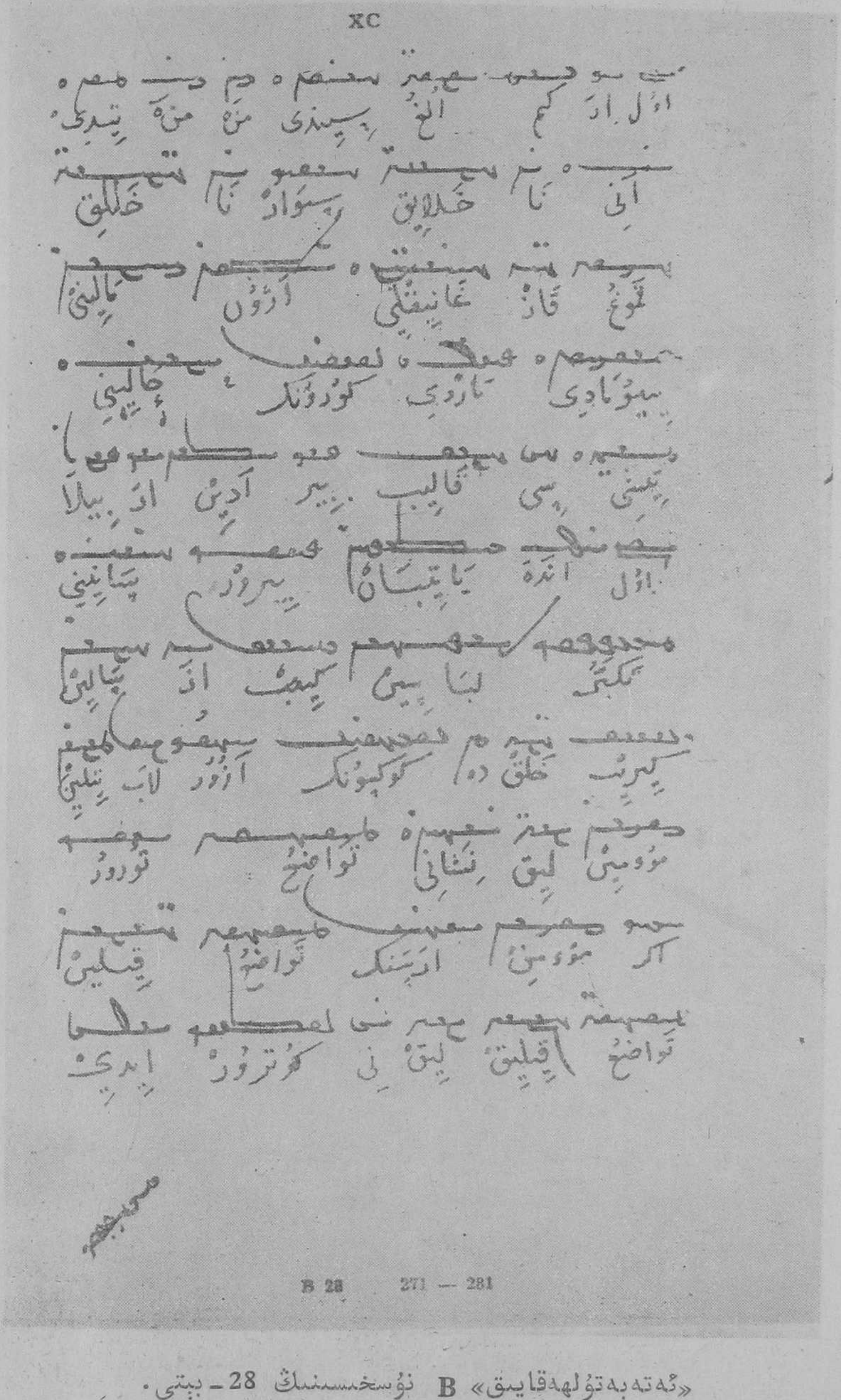

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» B نۇسخىسىنىڭ 28 - بېتى .

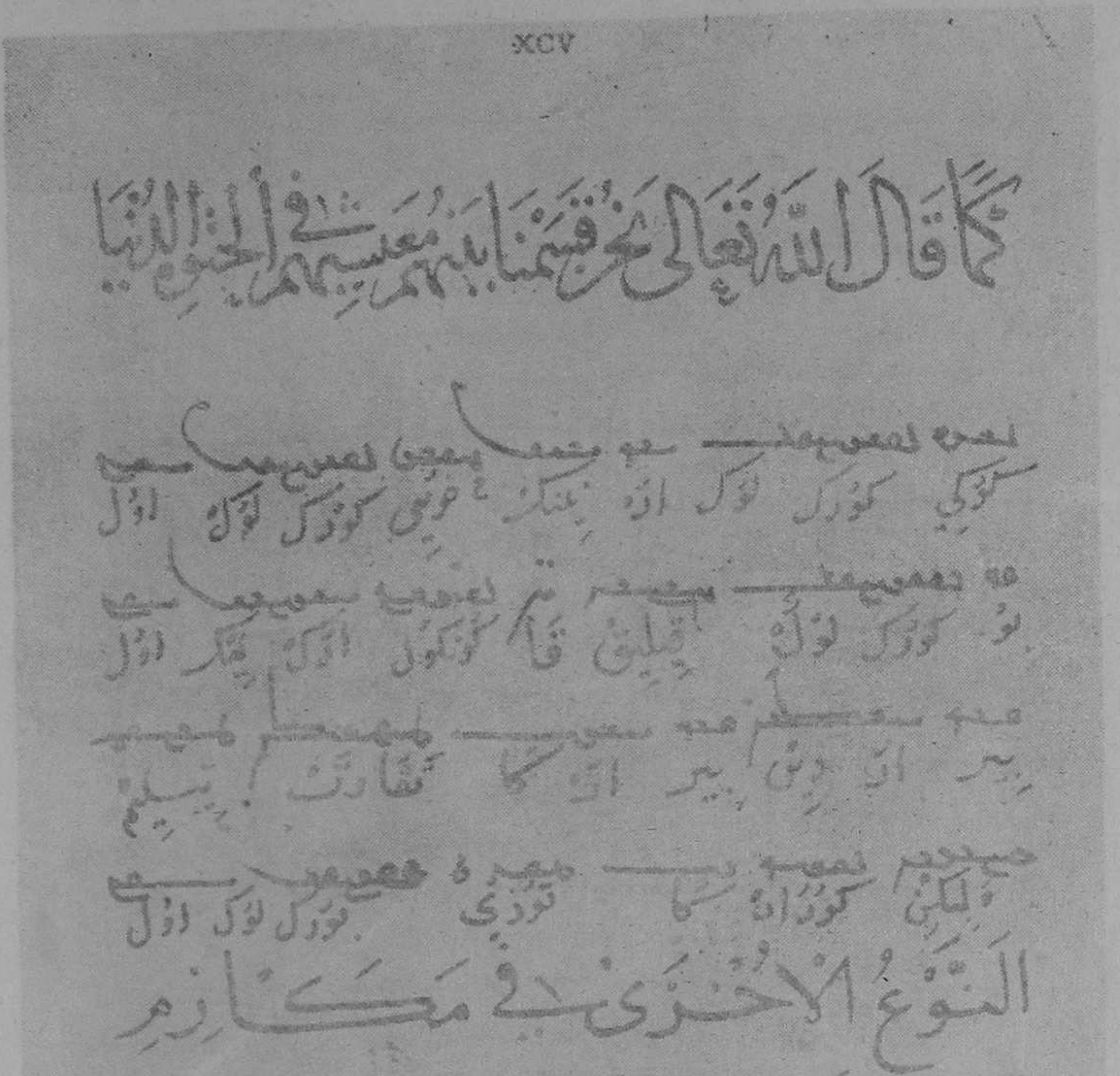

كما قال الله تعالى نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحيوة الدنيا

النوع الاخرى في مكارم الاخلاق والتحريص على التخلق بها

B 33 317 — 323

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» B نۇسخىسىنىڭ 33 ـ بېتى.

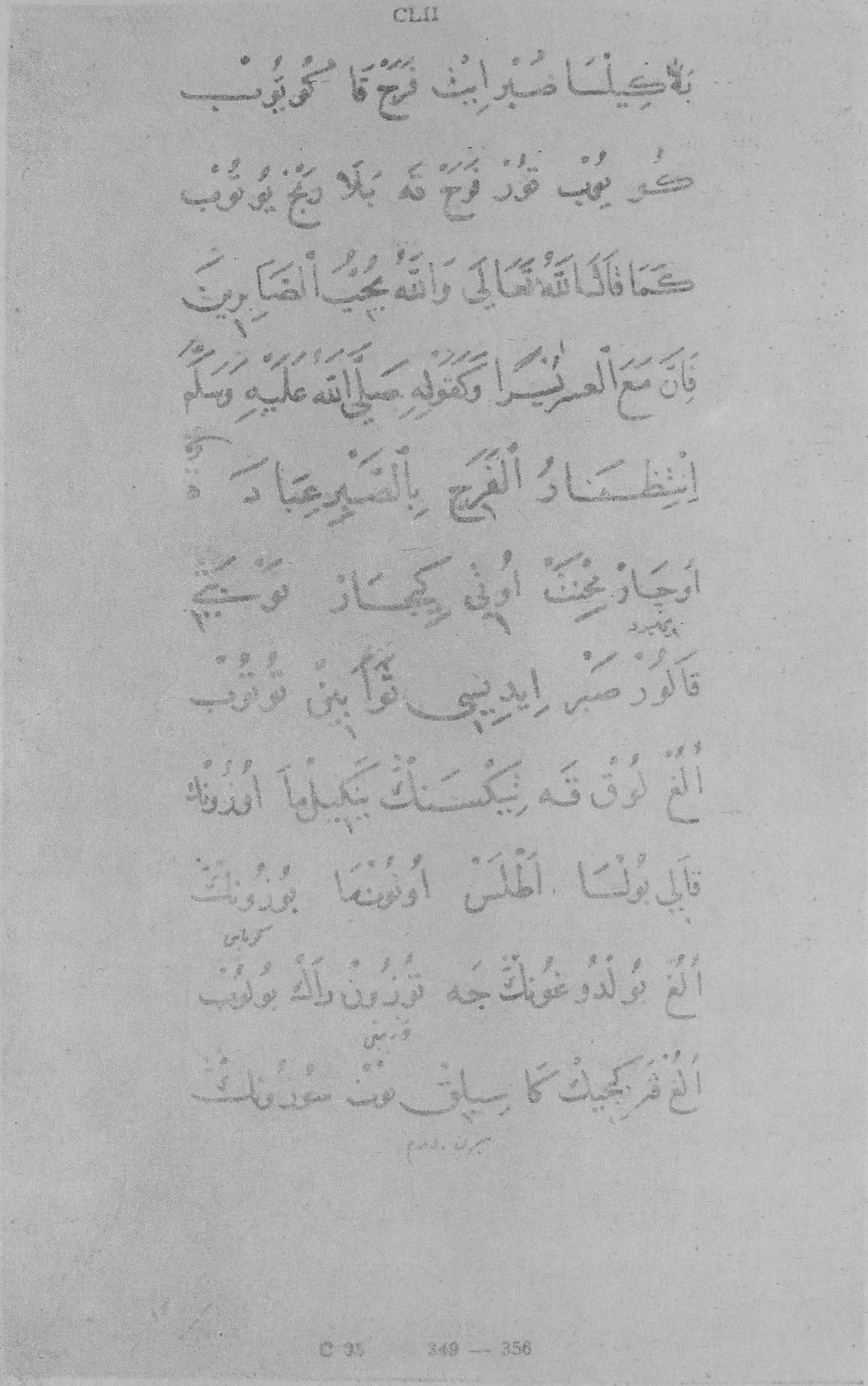
CLII

بلا کیلسا صبر ایت فرج قا کوز توت

کوز توت قوت فرج قه بلا دیگ یوز توت

کما قال الله تعالی والله یحب الصابرین

فان مع العسر یسرا وکقوله صلی الله علیه وسلم

انتظار الفرج بالصبر عبادة

اوزاجار محنت اونی کیچار توزوچی

قالور صبر ایدیسی توابین توزوب

الغ لوق قه نیکسنک نیکیلما اوزونک

قابی بولسا اطلس اونونما بوزونک

الغ بولدوغونک جه توزین ذاک بولوب

الغ قر کیچیک کا سیلق بوت سوزونک

C 95 349 — 356

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» C نۇسخىسىنىڭ 35 ــ بېيتى.

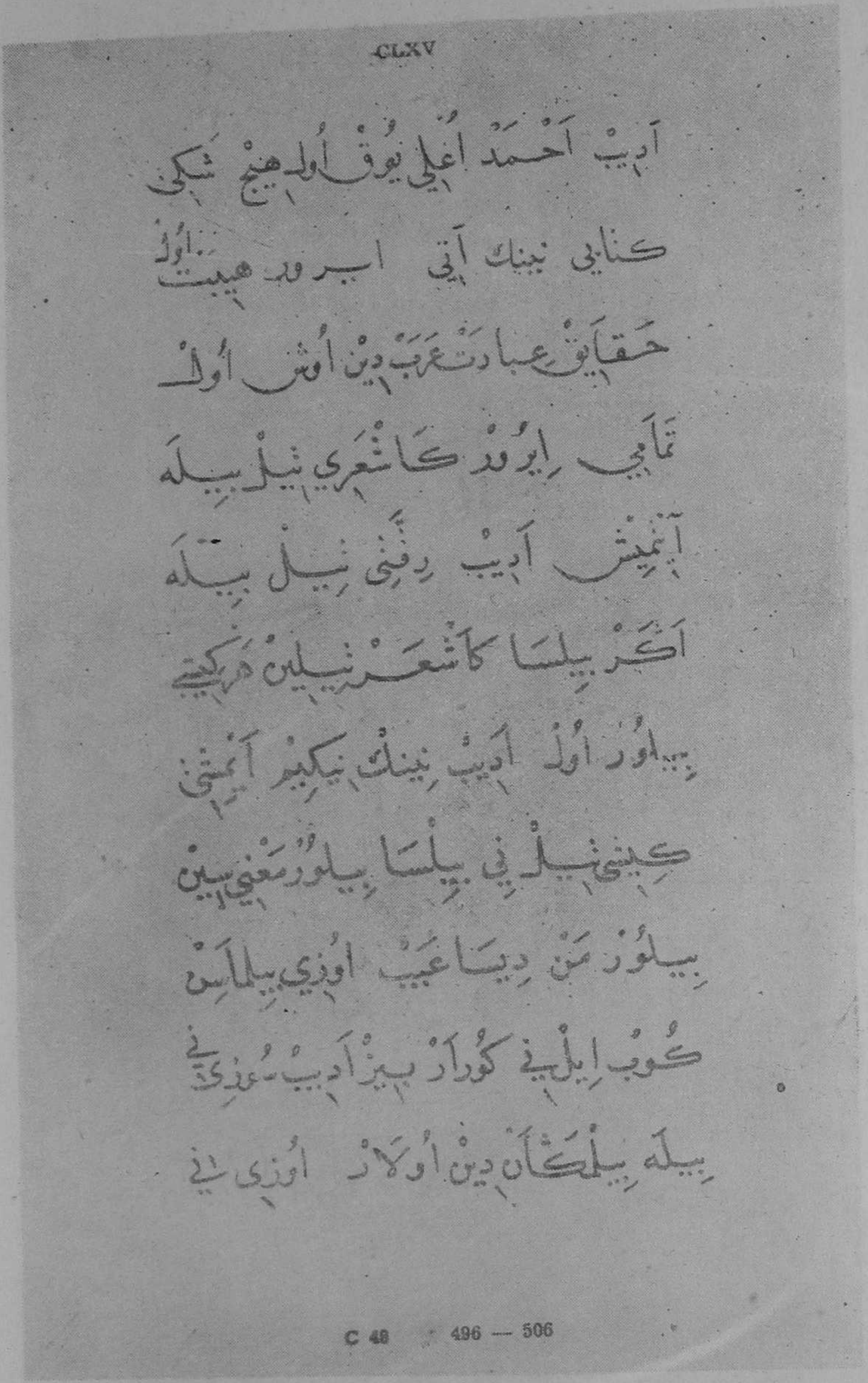
CLXV

ادیب احمد اغلی یوق اول هیچ شکی

کتابی نینک آتی ابرور هبیت اول

حقایق عبادت عجب دین اوش اول

تمامی ایرور کاشغری تیل بیله

آیتمیش ادیب رفقی تیل بیله

اگر بیلسا کاشغر تیلین هر کیشی

بیلور اول ادیب نینک نیکیم آیمیشی

کیشی تیلنی بیلسا بیلور معنی سین

بیلور من دیسا عجب اوزی بیلماس

کوب ایلنی کوراز بیز ادیب سوزی نی

بیله بیلمکان دین اولاز اوزی نی

C 48 496 — 506

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» C نۇسخىسىنىڭ 48 ـ بېتى.

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

ھازىرغىچە مەلۇم بولغان قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى يازما يادىكار-لىقلارنىڭ مۇھىم بىرى ئەدىپ ئەخمەت تەرىپىدىن يېزىلغان زور ھەجىملىك شېئرىي ئەسەر «ئەتەبەتۇلھەقايىق» (ھەقىقەت ئىشىگى) بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ئېنىق ئەمەس. بىراق ئۇنىڭ مەزمۇنى ۋە تىل خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن، ئۇنى 12 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى، 13 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، يەنى قاراخانىلار دەۋرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە يېزىلغان دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ.

ئەسەر 14 باپ، 484 مىسرادىن تەركىپ تاپقان. ئۇنىڭغا كېيىن باشقىلار تەرىپىدىن ئىلاۋە قىلىنغان 3 پارچە شېئرنى قوشقاندا، ھەممىسى بولۇپ 512 مىسرا بولىدۇ. ئەسەر ئارۇز ۋەزنىنىڭ مۇتەقارىپ بەھرىدە يۇكسەك ماھارەت بىلەن يېزىلغان.

ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئەسەرنىڭ ئاخىرىدا ئۆزىنى ”ئەدىپ ئەخمەت“ دىگەن نام بىلەن ئاتايدۇ. ئەسەرگە ئىلاۋە قىلىنغان پارچىلاردا ئاپتور

"ئەدىب" نامى بىلەن ئاتالغاندىن باشقا، بىر پارچىدا ئەدىبنىڭ يۇرتى "يۈكنەك" ئىكەنلىكى، ئاتىسىنىڭ ئىسمى "مەخمۇت يۈكنەكى" ئىكەنلىكى ئېيتىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاپتورنىڭ تولۇق نامىنى "ئەدىب ئەخمەت بىننى مەخمۇت يۈكنەكى" دەپ ئاتاشقا بولىدۇ.

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» دىداكتىك داستان بولۇپ، ئاپتور ئۆزىنىڭ ئەخلاقى، پەلسەپىۋى قاراشلىرىنى ئوبرازلىق شېئرىي تىل بىلەن بايان قىلىدۇ. ئاپتور ئىلىم-مەرىپەتكە، بىلىم ئېلىش ئۈچۈن تىرىشقان كىشىلەرگە، مەرتلىك، ئادىللىق، كەمتەرلىك قاتارلىق ئىنسانى خىسلەتلەرگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇيدۇ؛ بىلىمسىزلىك، جاھىللىق، خەسىسلىك، ئاچكۆزلۈك، تەكەببۇرلۇق قاتارلىق ئىللەت-لەرنى قاتتىق ئەيىپلەيدۇ ۋە مەسخىرە قىلىدۇ. ئاپتورنىڭ بۇ خىل قاراشلىرى ئۆز دەۋرى ئۈچۈن ئېيتقاندا زور ئىلغارلىققا ئىگە. لېكىن دەۋر چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، ئاپتور بىرمۇنچە پاسسىپ قاراشلارنىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان. بىز بۇ ئەسەرنىڭ مۇنداق پاسسىپ تەرەپلىرىگە تەنقىدىي مۇئامىلىدە بولۇشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە.

بۇ ئەسەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا مۇھىم ئورۇننى ئىگەللەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇيغۇر تىلى تارىخىنى تەتقىق قىلىشتىمۇ ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۈيۈك ئەمىر ئارسلان خوجا تارقان تەرىپىدىن يېزىلىپ ئەسەرنىڭ ئاخىرىغا ئىلاۋە قىلىنغان بىر شېئىردا ئەسەر "قەشقەر تىلى" بىلەن يېزىلغان دەپ ئېنىق ئەسكەرتىلگەن. بۇ يەردە

تىلغا ئېلىنغان قەشقەر تىلى بىلەن مەخمۇت قەشقىرى «دىۋانۇ لۇغەتىت تۈرك»تە تىلغا ئالغان "خاقانى تۈرك تىلى" ئەمەلىيەتتە بىر تىل بولۇپ، ھەر ئىككىسى قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىنى كۆرسىتىدۇ. ئەسەردە قەدىمقى ئۇيغۇر تىلى ئامىللىرى بىلەن چاغاتاي تىلى (14 ـ ئەسىردىن 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە قوللىنىلغان ئۇيغۇر يېزىق تىلى) ئامىلـ لىرىنىڭ ئارىلاش قوللىنىلغانلىقىنى، يەنى ئەسەر تىلىنىڭ قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىن چاغاتاي تىلىغا كۆچۈۋاتقان ئۆتكۈنچى تىلنى ئەكس ئەتتۈرگەنلىكىنى كۆرىمىز. بۇ ھال ئۇيغۇر يېزىق تىلىنىڭ تارىخىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا، ئۇيغۇر تىلىنىڭ تۈركى تىللار ئىچىدىكى تارىخىي ئورنىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا بىزنى ئىنتايىن قىممەتلىك ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەيدۇ.

ھازىر بۇ ئەسەرنىڭ 3 خىل قوليازما نۇسخىسى بار: بىرى، قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىدا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى (A نۇسخا) بولۇپ، 1444 ـ يىلى زەينۇل ئابىدىن، سۇلتان بەخت، ھۇسەيىن قاتارلىقلار تەرىپىـ دىن سەمەرقەنتتە كۆچۈرۈلگەن، ھازىر بۇ نۇسخا ئىستامبۇلدىكى ئاياسوفىيا (Ayasofya) كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا؛ ئىككىنچىسى، قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن ئەرەپ يېزىقىدا قۇرمۇ ـ قۇر پاراللېل قىلىپ كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى (B نۇسخا) بولۇپ، 1480 ـ يىلى ئابدۇلراززاق قاتارلىقلار تەرىپىدىن ئىستامبۇلدا كۆچۈرۈلگەن، بۇ نۇسخىمۇ ئىستامبۇلدىكى ئاياسوفىيا كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا؛ ئۈچىنـ

چىسى، يالغۇز ئەرەپ يېزىقىدا كوچۈرۈلگەن نۇسخىسى (C نۇسخا) بولۇپ، بۇمۇ ئىستامبۇلدا كوچۈرۈلگەن، بۇ نۇسخىنىڭ كوچۈرۈلگەن ۋاقتى ۋە كوچۈرگۈچىسى ئېنىق ئەمەس. بۇ نۇسخا ھازىر ئىستامبۇلدىكى توپكاپى - سارايى (Topkapi-sarayi) كۈتۈپخانىسىدا ساقلانماقتا.

بۇ ئەسەر بەزىدە «ھىبەتۇلھەقايىق» (ھەقىقەتلەر سوغىسى) دىگەن نام بىلەنمۇ تىلغا ئېلىنىدۇ، بۇ نام ئەسەرنىڭ C،B نۇسخىلىرىغا بېرىلگەن نامدىن كېلىپ چىققان. ئەسەرنىڭ A نۇسخىسى نۇسخىلارنىڭ ھەممىسىدىن كونا ھەم تولۇق بولۇپ، شۇ نۇسخىدا ئەسەرنىڭ نامى «ئەتەبەتۇلھەقايىق» دىيىلگەنلىگى ھەم بۇ نام ئەسەرنىڭ مەزمۇنىغا تېخىمۇ ئۇيغۇن كېلىدىغانلىغى ئۈچۈن، ھازىر ئەسەر ئومۇمەن شۇ نام بىلەن ئاتالماقتا.

بىز كەڭ ئىجتىمائى پەن خادىملىرىنىڭ، بولۇپمۇ، تىل، ئەدىبىيات ۋە تارىخ تەتقىقاتچىلىرىنىڭ تەتقىق قىلىشى ۋە پايدىلىنىشى ئۈچۈن، بۇ ئەسەرنى تۈركىيە تۈركولوگى رىشىد رەخمەتى ئاراتنىڭ تەييارلىشى بىلەن تۈركىيە ئاتەش نەشرىياتى تەرىپىدىن 1951 - يىلى ئىستامبۇلدا نەشر قىلىنغان نەشرىدىكى فوتوكوپىيە نۇسخىلىرىغا ئاساسەن ۋە رىشىد رەخمەتى ئاراتنىڭ 3 خىل نۇسخىنى سېلىشتۇرۇپ توغرىلاش ئاساسىدا بېكىتكەن تېكىستى ۋە تۈركچە تەرجىمىسىدىن پايدىلىنىپ كونا ئۇيغۇر يېزىقىدا ترانسكرىپسىيىلەشتۈرۈپ ھازىرقى

زامان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ چىقتۇق. سەۋىيىمىز چەكلىك بولغانلىقتىن كەمچىلىك، خاتالىقلارنىڭ بولۇشى تەبىي. بۇ جەھەتتە بېرىلگەن تەنقىتلەرنى سەممىي قارشى ئالىمىز.

خەمت تومۇر، تۇرسۇن ئايۇپ

تېكىست

A
بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم

I
ئاللانىڭ مەدھىيىسى ھەققىدە*

1. ئىلاھى ئوكۇش ھەمد ئايۇرمەن ساڭا
سەنىڭ رەھمەتىڭدىن ئۇمارمەن ئوڭا

2. سەنامۇ ئايۇغاي سەزا بۇ تىلىم
ئۇنارچا ئاياين يارى بەر ماڭا

3. سەنىڭ بارلىقىڭقا تانۇقلۇق بەرۇر
جەماد جانۋار ئوچغان يۇگۇرگەن نەڭە

* ماۋزۇلارنىڭ مۇتلەق كوپچىلىگى قولىيازما نۇسخىلىرىدا ئەرەپچە بېرىلگەن.

تەرجىمە

A
بسمىللاھىررەھمانىررەھىم

I
ئاللانىڭ مەدھىيىسى ھەققىدە

1. خۇدا ساڭا كوپلەپ مەدھىيە ئوقۇيمەن،
(دائىم) سېنىڭ رەھمىتىڭدىن ياخشىلىق كۈتىمەن.

2. (سېنى) لايىقىڭدا مەدھىيىلەشكە مېنىڭ بۇ تىلىم يارارمۇ،
ئىقتىدارىمنىڭ بارىچە سوزلەي، ماڭا يارى بەر.

3. جانلىق، جانسىز، ئۇچقان، يۈگۈرگەن (ھەممە) نەرسىلەر،
سېنىڭ بارلىقىڭغا گۇۋالىق بېرىدۇ.

4. سەنىڭ بىرلىكىڭگە دەلىل ئارقاغان
بۇلۇر بىرنەڭ ئىچرە دەلىللەر مىڭە

5. يوق ئەردىم ياراتتىڭ يانا يوق قىلىپ
ئىكىنچ بار قىلۇرسەن مۇقىرمەن مۇڭا

6. ئايا شەك يولىندا يىلىگلى ئۇدۇن
كەل ئۇتتىن ئۇزۇڭ يۇل ئۇلۇمدىن ئۇڭە

7. ياراتتى ئۇل ئۇغان تۇنۇڭ كۇندۇزۇڭ
ئۇدۇپ بىرى بىركە يورىر ئوڭ سوڭا

8. تۇنەتۇر تۇنۇڭنى كۇنۇڭ كىتەرىپ
تۇنۇڭ كىتەرىپ باز يارۇتۇر تاڭا

9. ئۇلۇگدىن تىرىگ هەم تىرىگدىن ئۇلۇگ
چىقارۇر كورۇر سەن مۇنى كەد ئاڭا

10. بۇ قۇدرەت ئىدىسى ئۇلۇغ بىر بەيات
ئۇلۇگلەرنى تىرگۇزمەك ئاسان ئاڭا

4. سىنىڭ بىرلىگىڭگە دەلىل ئىزدىگەنلەر.
بىر ئىشتىن مىڭلارچە دەلىلگە ئىگە بولىدۇ.

5. يوق ئىدىم، ياراتتىڭ، يەنە يوق قىلىپ،
ئىككىنچىلەپ بار قىلسەن، مەن بۇنىڭغا ئىقرارمەن.

6. ئەي، شەك يولىدا يۈرگەنلەر، ئويغىنىڭلار،
كېلىڭلار. ئۇلۇغشىن بۇرۇن ئۆزەڭلارنى ئوتتىن قۇتقۇزۇڭلار.

7. قادىر (ئاللا) تۈننى ۋە كۈندۈزنى ياراتتى،
(ئۇلار) بىر بىرىگە ماسلىشىپ ئالدىن-كېيىن ماڭىدۇ.

8. (ئۇ) كۈننى كەتكۈزۈپ تۈننى كەلتۈرىدۇ.
تۈننى ھەم كەتكۈزۈپ قايتىدىن تاڭنى يارىتىدۇ.

9. (ئۇ) ئۇلۇغنى تىرىلدۈرىدۇ ھەم تىرىكنى ئۇلتۈرىدۇ،
كورىسەن. بۇنى ياخشى بىل.

10. بۇ قۇدرەتنىڭ ئىگىسى بىر تەڭرىدۇر،
ئۇلۇكلەرنى تىرىلدۈرۈش ــ ئۇنىڭغا ئاساندۇر.

II
پەيغەمبەر مەدھىيىسى ھەققىدە

11. ئەشت ئەمدى قاچ سوز ھەبىب فەزلىدىن
ئۇقۇش ھۇش يىتتىپ سوزۇمنى ئاگا

12. ئول ئول خەلق تالۇسى كىشى قۇتلۇغى
تورۇتمىشتە يوق بىل ئاگا تۇش تەگە

13. رەسۇللەر ئورۇك يۇز بۇ ئول يۇزكە كوز
يا ئولار قىزىل ئەك بۇ ئەگكە مەگە

14. ئانىك ئوگدىسىندىن تاتىر بۇ تىلىم
ئانىك مەدھى بولسا شەكەر شەھد ئاگا

15. بۇ كۈن تەگسۇ مەندىن دۇرۇد ئول يارىن
ئەلىگ تۇتتاچىمقا ئەگىرسە مۇگا

III
توت سەھابە مەدھىيىسى ھەققىدە

16. يىمە تورت ئىشگە ئىدۇرمەن سەلام
ئولاردىن ئۇسانماق قاچان ئول ماگا

II
پەيغەمبەر مەدھىيىسى ھەقـقىدە

11. ئەمدى پەيغەمبەر پەزلىدىن بىرئاز سوز ئىشتىڭلار،
سوزۇمنى ئەقىل ـ ھۇشۇڭلار بىلەن ئاڭـلاڭلار.

12. ئۇ خەلق سەردارى، ئىنسانلارنىڭ قۇتلۇغىدۇر،
(شۇنى) بىلىڭكى، يارىتىلغانـلارنىڭ (ئىچىدە) ئۇنىڭ تەڭ ـ
تۇشى يوقتۇر.

13. رەسۇللار ئاق يۈز (كېلىدۇ)، ئۇ بولسا بۇ يۈزنىڭ كوزىدۇر،
ياكى ئۇلار قىـزىل مەڭىزلىكـتۇر، ئۇ بولسا شۇ مەڭىزدىكى
مەڭدۇر.

14. (مەن) ئۇنى مەدھىيىلىسەم تىلىم تاتلىق بولىدۇ،
(چۈنكى) ئۇنىڭ مەدھىيىسى مەن ئۇچۈن شەھدۇ ـ شېكەردۇر.

15. ئەتە مۇڭغا چومۇلسەم، قولۇمدىن تۇتقۇچى بولىدىغان،
ئۇ (رەسۇلغا) بۇگۈن مەندىن سالات ۋە سالام تەگسۇن.

III
تۆت سەھابە مەدھىيىـسى ھەققىدە

16. يەنە چاريارلارغا سالام يوللايمەن،
مەن ئۇلاردىن ھىچقاچان تانمايمەن.

17. ئەتىق بىرلە فارۇق ئۇچۇنچ زىننۇرەين
ئەلى تورتىلەنچى ئول ئەرىسگ توغا

18. كىم ئەرسە بۇ تورت ئىشكە بەد ئىتىقاد
تۇتار ئەرسە ملك لەئن ئىدۇرمەن ئاغا

19. ئىلاھى كەچۇرگەن ئىدىمسەن كەچۇر
نەچە مە خەتالىغ قۇل ئەرسەم ساغا

20. ماغا بولسا فەزلىڭ قۇتۇلدى ئۇزۇم
ئەگەر بولسا ئەدلىڭ قاتىغلىق ماغا

IV
بۇيۇك ئەمىر مۇھەممەد داد ئىسپەھسالار بەگ مەدھىيىسى ھەققىدە

21. ئايا تىل تورۇت مەدھ ئوتۇنگىل قانى
مەن ئارتۇت قىلايىن شاھىمقا ئانى

22. شاھىم مەدھى بىرلە بەزەيىن كىتاپ
ئوقىغلى كىشىنىڭ سەۋىنسۇن جانى

17. بىرى ئەتىق①، (بىرى) فارۇق②، ئۈچىنچىسى زىن-نۇرەيندۇر③،
توتىنچىسى ئەلى — قەھرىمان يىگىتتۇر.

18. كىمكى بۇ تۆت يارەنگە بەد ئېتىقاتلىق قىلسا،
مەن ئۇنىڭغا مىڭ لەنەت ئوقۇيمەن.

19. ئىلاھى، كەچۈرگۈچى رەببىمسەن؛ مەن سېنىڭ ئالدىڭدا
قانچىلىك گۇناكار قۇل بولسامۇ، مېنى كەچۈرگىن.

20. ھەممىڭگە ئېرىشسەم قۇتۇلىمەن،
ئەگەر ئادالىتىڭنى قوللانساڭ، بۇ، مەن ئۈچۈن پالاكەت
بولىدۇ.

IV

بۇيۇك ئەمىر مۇھەممەد داد ئىسپەھسالار بەگ مەدھىيىسى

21. ئەي، تىل، مەدھىيىلەر ياراتقىن ۋە سۇنغىن، قېنى،
مەن ئۇنى شاھىمغا سوغا قىلاي.

22. (مەن) شاھىم مەدھىيىسى بىلەن كىتاپنى بىزەي،
ئوقۇغان كىشىنىڭ جېنى سۆيۈنسۇن.

① ئەتىق — ئابابەكرى.
② فارۇق — ئومەر.
③ زىن-نۇرەين — ئوسمان.

23. ئوگۇ بىلمەز ئەركە ئوگۇت ئوگرەتۇر
ئانىڭ بىررۇ جۇدى بەدئى ئىهسانى

24. ئول ئول ئەقل ئۇقۇش هۇش خىرەدقە مەكان
بىلىگ مەئدىنى هەم فەزىلەت كانى

25. سىماكتىن ئەدىززەك تۇتار هىممەت ئول
سەخاسى مەكارىم ئىكى دەرمانى

26. رەئىييەتقا مۇشفىق سەلىم تىل هەلىم
ۋەلىكىن بۇشاردا شەرا ئارسلانى

27. سەلابەت ئىچىندە ئۇمەر تەگ ئەرىپ
سەخاۋەت سەماهەت تۇتار ئوسمانى

28. تەتىكلىكتە كەندۇ ئاياستىن ئوزۇپ
داد ئىنساى تۇتارچىن ئانۇشىرۋانى

29. ئانىڭ باخشىشىندىن بولىت ئۇۋتانۇر
بۇ سوزنى بۇتۇن چىن تۇتار دۇشمەنى

23. ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرى، مەرتلىكى ۋە مىسلىسىز ئىھسانى،
مەدھىيىلەشنى بىلمىگەن كىشىگە مەدھىيە ئۇگىتىدۇ.

24. ئۇ ئەقىل ـ ھۇش ۋە پەم ـ پاراسەت ماكانى،
بىلىم ئۇچىغى ۋە پەزىلەت كانىدۇر.

25. ئۇ (ئوز) ھىممىتىنى سىماك (يۇلتۇزى) دىن يۇكسەك تۇتىدۇ،
مەرتلىك بىلەن كەڭ قوساقلىق (ئۇنىڭ) ئىككى دەرمانىدۇر.

26. ئۇ رەئىيەگە قارىتا شەپقەتچان، لىللا ۋە يۇمشاق تىلدۇر،
لېكىن غەزەپلەنگەندە شەر① ئارسلانىدۇر.

27. (ئۇ) غەيرەت ـ شىجائەتتە خۇددى ئومەرگە ئوخشايدۇ،
مەرتلىك ۋە ئالىجاناپلىقتا (بولسا) ئوسمانغا جۇر بولىدۇ.

28. ئۇ زىرەكلىكتە ئاياسنى بېسىپ چۇشىدۇ،
ئادالەت ۋە ھەققانىلىقتا ئانۇشىرۋاننىڭ ئوزىدۇر.

29. ئۇنىڭ ئىھسانى ئالدىدا بۇلۇت خىجىل بولىدۇ،
بۇ سوزنىڭ توغرىلىغىنى ئۇنىڭ دۇشمەنلىرىمۇ ئېتىراپ قىلىدۇ.

---

① ئەرەپ رىۋايەتلىرىدە ئېيتىلىشىچە شەرانىڭ ئارسلانى ئىنتايىن قەھىر-لىك بولارمىش.

30. ئايا شاھىم ئەردەملەرىن ساناغان
سانارمۇ ئەدىز قۇم ئۇشاق تاش سانى

31. سىياسەت رىياسەت قىياسەت كەرەم
زىيادەت ئۇلا ئەدل ئەشت ئۇق مۇنى

32. يەمە مەجد مۇرۇۋۋەت فۇتۇۋۋەت ئۇغان
ئاتا قىلدى شاھىمقا بۇ جۇملەنى

33. ئوكۇش ئاز دەپ ئايماز پەزىرلەر تەڭىز
بۇلىت ھەدىيە قىلسا ئۇشاق قەترەنى

34. تەڭىزدىن كەرىمرەك شاھىم ملك قاتا
قابۇل قىلسا تاڭ يوق بۇ ئاز ھەدىيەنى

V

كىتاپنىڭ يېزىلىشى ھەققىدە

35. داد ئىسپەھسالار بەگ ئۇچۇن بۇكىتاپ
چىقاردىم ئاژۇندا ئاتى قالسۇ دەپ

36. كىتابىمنى كورگەن ئەشتكەن كىشى
شاھىمنى دۇئا بىرلە ياد قىلسۇ دەپ

30. ئەي شاھىمنىڭ ياخشىلىقلىرىنى سانىغان (كىشى)،
چولدىكى قۇم ۋە شېغىلنىڭ سانى (ئۇنىڭغا) نەڭ كېلەلمەيـ
دىكەن.

31. سىياسەت، رىياسەت، قىياسەت ۋە كەڭ قوساقلىق،
(بۇلارغا) ئادالەتنى قوش: بۇلارنى ئاڭلا ۋە چۈشەن.

32. يەنە، شەرەپ، ئىنسانىيەتچىلىك ۋە مەرتلىك ــ ھەممىسىنى
قادىر (ئاللا) شاھىمغا ئاتا قىلدى.

33. بۇلۇت ئۇششاق قەترىنى ھەدىيە قىلسا،
دېڭىز (ئۇنى) ئاز ـ كوپ دېمەي قوبۇل قىلدۇ.

34. شاھىمنىڭ كۆكسى ـ قارنى دېڭىزدىن مىڭ ھەسسە كەڭدۇر،
بۇ ئەرزىمەس ھەدىيىنى قوبۇل قىلسا، ئەجەپ ئەمەستۇر.

V
كىتابنىڭ يېزىلىشى ھەققىدە

35. بۇ كىتابنى داد ئىسپەھسالار بەگ ئۈچۈن يازدىم،
ئۇنىڭ نامى دۇنيادا قالسۇن دەپ.

36. كىتاۋىمنى كورگەن ۋە ئاڭلىغان كىشى،
شاھىمنى دۇئا بىلەن ياد ئەتسۇن دەپ.

37. ئانىڭ ۋۇددى بىرلە كوڭۇللەر تولۇپ
ئانىڭ يادى بىرلە ئاژۇن تولسۇ دەپ

38. كىدىنكى كەلگلى كىشلەر ئارا
ئانىڭ زىكرى تاڭسۇق ئەدىز بولسۇ دەپ

39. بەزەدىم كىتاپنى نەۋادىر سوزۇن
باقىغلى ئوقىغلى ئاسىغ ئالسۇ دەپ

40. بولەك ئىددىم ئانى شاھىمقا مەن ئوك
ھەۋادارلىقمنى تۇكەل بىلسۇ دەپ

VI
بىلىمنىڭ پايدىسى ۋە بىلىمسىزلىكنىڭ زىيىنى ھەققىدە

41. بىلىگدىن ئۇرۇرمەن سوزۇمكە ئۇلا
بىلىگلىگكە يا دوست ئوزۇگنى ئۇلا
بىلىگ بىرلە بۇلنۇر سەئادەت يولى
بىلىگ بىل سەئادەت يولىنى بۇلا

42. بەھالىغ دىنار ئول بىلىگلىگ كىشى
بۇ جاھىل بىلىگسىز باھاسىز بىشى
بىلىگلىگ بىلىگسىز قاچان تەڭ بولۇر
بىلىگلىگ تىشى ئەر جاھىل ئەر تىشى

37. كوكۇللەر ئۇنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تولۇپ،
جاھان ئۇنىڭ يادى بىلەن تولسۇن دەپ.

38. كېيىن دۇنياغا كەلگەن كىشىلەر ئارىسىدا،
ئۇنىڭ خاتىرىسى مىسلىسىز يۈكسەك بولسۇن دەپ.

39. بۇ كىتاپنى ئەڭ ئېسىل سوزلەر بىلەن بىزىدىم،
(ئۇنى) كورگەن، ئوقۇغانلار بەھىر ئالسۇن دەپ.

40. مەن بۇ كىتاپنى شاھىمغا سوغا قىلىپ ئەۋەتتىم،
ھاۋادارلىغىمنى تۇگەل بىلسۇن دەپ.

VI

بىلىمنىڭ پايدىسى ۋە بىلىمسىزلىكنىڭ زىيىنى ھەققىدە

41. سوزۇمگە بىلىمدىن ئاساس سالىمەن،
ئەي دوستۇم، بىلىملىككە ئوزۇڭنى باغلا.
سائادەت يولى بىلىم بىلەن ئېچىلىدۇ،
بىلىم ئال، سائادەت يولىنى ئاچ.

42. بىلىملىك كىشى قىممەتلىك دىناردۇر،
بىلىمسىز نادانلار قىممەتسىز ياماقتۇر.
بىلىملىك بىلەن بىلىمسىز ھىچقاچان تەڭ بولالمايدۇ،
بىلىملىك ئايال گويا ئەر، نادان ئەر گويا ئايالدۇر.

43. سۇڭەككە يىلىگ تەگ ئەرەنكە بىلىگ
ئەرەن كوركى ئەقل ئۇل سۇڭەكنىڭ يىلىگ
بىلىگسىز يىلىگسىز سۇڭەك تەگ هالى
يىلىگسىز سۇڭەككە سۇنۇلماز ئەلىگ

44. بىلىگ بىلدى، بولدى ئەرەن بەلگۈلۈگ
بىلىگسىز تىرىگلە يىتۈك كورگۈلۈگ
بىلىگلىگ ئەر ئولدى ئاتى ئولمەدى
بىلىگسىز تىرىگ ئەركەن ئاتى ئولۇگ

45. بىلىگلىگ بىرىڭە بىلىگسىز مىڭىن
تەڭەگلى تەڭەدى بىلىگنىڭ تەڭىن
باقا كورگىل ئەمدى ئۇقا سىنايۇ
نە نەڭ بار بىلىگ تەگ ئاسىغلىغ ئوڭىن

46. بىلىگ بىرلە ئالىم يوقار يوقلادى
بىلىگسىزلىك ئەرنى چوكەردى قودى
بىلىگ يىندى ئۇسانما بىل ئۇل هەق رەسۇل
بىلىگ چىندە ئەرسە سىز ئارقاڭ دەدى

47. بىلىگلىگ بىلىگنى ئەدەرگەن بولۇر
بىلىگ تاتىغىن ئاي دوست بىلىگلىگ بىلۇر
بىلىگ بىلدۇرۇر بىل بىلىگ قەدرىنى
بىلىگنى بىلىگسىز ئۇتۇن نە قىلۇر

43. ئادەمــدە بىلىم بولۇشى سوڭەكتە ئىلىك بولغانغا ئوخشايدۇ،
ئادەمنىڭ زىننىتى ئەقىل بولسا، سوڭەكنىڭ ئىلىكتۇر.
بىلىمسىز (كىشى) ئىلىكسىز سوڭەكتەك كاۋاك بولىدۇ،
(ھالبۇكى) ئىلىكسىز سوڭەككە ھىچكىم قول ئۇزاتمايدۇ.

44. ئادەم بىلىمى بىلەن تونۇلىدۇ.
بىلىمسىزلەر تىرىك تۇرۇپ كوزگە كورۈنــمەيدۇ.
بىلىملىكلەر ئولسىمۇ، نامى تىرىك بولىدۇ،
بىلىمسىزلەر تىرىك بولسىمۇ نامى ئولۇك بولىدۇ.

45. بىر بىلىملىك مىڭ بىلىمسىزگە تەڭ كېلەلەيدۇ،
تەڭلەشتۇرگەندە بىلىمنىڭ سالمىغى ئايان بولىدۇ.
ئەمدى ئەقىلىڭ بىلەن بايقاپ كورگىن.
بىلىمدىن پايدىلىق يەنە قانداق نەرسە بار.

46. ئالىملار بىلىم بىلەن يۇقۇرى كوتىرىلدى،
بىلىمسىزلــك ئەرنى يەرگە چوكۇردى.
بىلىمنى زېرىكمەي ئىزدە، شۇنى بىلگىنكى،
ھەق رەسۇل: "بىلىم جوڭگودا بولسىمۇ ئىزدەڭلار"دىگەن.

47. بىلىمنى دائىم بىلىملىكلەر ئىزدەيدۇ،
بىلىم تەمىنى ئەي دوست، بىلىملىك بىلىدۇ.
بىلگىكى. بىلىم قەدرىنى بىلىم بىلدۇرىدۇ،
بىلىمسىز ئەخمەق بىلىمنى نىمە قىلىدۇ؟

48. بىلىگسىزكە ھەق سوز تاتىغسىز ئەرۈر
ئاڭار پەند نەسىھەت ئاسىغسىز ئەرۈر
نە تۈرلۈگ ئارىغسىز ئەرىر يۇماقىن
جاھىل يۇپ-ئارىماز ئارىغسىز ئەرۈر

49. بىلىگلىگ كىشى كور بىلۇر ئىش ئۇدىن
بىلىپ ئىتەر ئىشنى ئۇكۇنمەز كىدىن
قامۇغ تۈرلۈگ ئىشتە بىلىگسىز ئۇڭى
ئۇكۇنچ ئۇل ئاڭار يوق ئۇڭ ئاندا ئادىن

50. بىلىگلىگ كەرەكلىگ سوزۈگ سوزلەيۇر
كەرەكسىز سوزىنى كومۇپ كىزلەيۇر
بىلىگسىز نە ئايسا ئايۇر ئۇقمادىن
ئانىن ئوز تىلى ئوز باشنى يەيۇر

51. بىلىگ بىرلە بىلنۇر تورۇتگەن ئىدى
بىلىگسىزلىك ئىچرە قانى خەيىر يەدى
بىلىگ بىلمەگەندىن بىر ئانچا بودۇن
ئوز ئەلگىن بۇت ئەتىپ ئىدىم بۇ دەدى

52. بىلىگلىگ سوزى پەند نەسىھەت ئەدەب
بىلىگلىگنى ئوگدى ئەجەم ھەم ئەرەب
تاۋارسىزقا بىلگى تۇكەنمەز تاۋار
نەسەبسىزقا بىلگى يىرىلمەز نەسەب

48. بىلىمسىزگە ھەق سۆز تەمسىز بىلىنىدۇ،
ئۇنىڭغا پەند ـ نەسىھەت پايدىسىز تۇيۇلىدۇ.
ھەرقانداق كىرنى يۇيۇپ تازىلىغىلى بولىدۇ،
(لېكىن) نادانلىق يۇيۇپ تازىلىغىلى بولمايدىغان كىردۇر.

49. قارا، بىلىملىك كىشى ئىشنىڭ پەيتىنى بىلىدۇ،
ئۇ ئىشنى بىلىپ قىلىدۇ، كېيىن ئوكۇنمەيدۇ.
بىلىمسىز ھەممە ئىشتا ئوكۇنىدۇ،
ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن باشقا قىسمەت يوق.

50. بىلىملىكلەر كېرەكلىك سۆزنى قىلىدۇ،
كېرەكسىز سۆزلەرنى كۆمۈپ تاشلايدۇ.
بىلىمسىزلەر دائىم بىلمەستىن سۆزلەۋېرىدۇ،
ئۇنىڭ ئۆز تىلى ئۆز بېشىنى يەيدۇ.

51. ياراتقۇچى ئەگە بىلىم بىلەن تونۇلىدۇ،
بىلىمسىزلىكتىن ياخشىلىق كۆرگەن (كىشى) بارمۇ؟
بىلىمسىزلىكتىن بىرمۇنچە خەلق،
ئۆز قولى بىلەن بۇت ياساپ، شۇنى ئەگەم دىدى.

52. بىلىملىكنىڭ سۆزى پەند ـ نەسىھەت ۋە ئەدەپتۇر،
بىلىملىكنى ئەجەممۇ، ئەرەپمۇ ماختىدى.
مۇلۇكسىزگە بىلىم تۈگىمەس مۈلۈك،
نەسەپسىزگە بىلىم ئۈزۈلمەس نەسەپ.

VII
تىلنى تىزگىنلەش ھەققىدە

.53 ئەشىتگىل بىلىگلىگ نەگۈ دەپ ئايۇر
ئەدەبلەر باشى تىل كودەزمەك دەيۇر
تىلىڭ بەكتە تۇتغىل تىشىڭ سىنماسۇن
قالى چىقسا بەكتىن تىشىڭنى سىيۇر

.54 سانىپ سوزلەگەن ئەر سوزى سوز ساغى
ئوكۇش ياڭشاغان تىل ئۇنۇلماز ياغى
سوزۇڭ باشلاغ ئىدما يىغا تۇت تىلىڭ
يەتەر باشقا بىر كۇن بۇ تىل بوشلاغى

.55 خىرەدلىغمۇ بولۇر تىلى بوش كىشى
تەلىم باشنى يەدى بۇ سوز تىل بوشى
ئوچۇكتۇرمە ئەرنى تىلىن بىل بۇ تىل
باشىقتۇرسا بۇتمەز بۇتەر ئوق باشى

.56 سەفىھ ئەر تىلى ئوز باشى دۇشمەنى
تىلىندىن توكۇلدى تەلىم ئەر قانى
ئوكۇش سوزلەگەندە ئوكۇنگەن تەلىم
تىلىن بىدكلەگەندە ئوكۇنمىش قانى

VII
تىلنى تىزگىنلەش ھەققىدە

53. بىلىملىكلەرنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالغىن،
(ئۇلار) ئەڭ بىرىنچى پەزىلەت تىلنى تىزگىنلەش دەيدۇ.
تىلىڭنى قاماقتا تۇتقىن، چىشىڭ سۇنمىسۇن،
ئەگەر (ئۇ) قاماقتىن چىقىپ كەتسە، چىشىڭنى چاقىدۇ.

54. ئۇيلاپ سۆزلىگەن كىشىنىڭ سۆزى سۆز جەۋھىرىدۇر،
كۆپ مەمەدانلىق قىلغان تىل قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان
دۈشمەندۇر.
ئاغزىڭغا كەلگىنىنى سۆزلەۋەرمە، تىلىڭنى يىغىپ تۇت،
ئېغىز بوشلۇغى ئاخىر بېشىڭغا چىقىدۇ.

55. ئاغزى بوش كىشىنى ئەقىللىق دىگىلى بولمايدۇ،
ئېغىز بوشلۇغى نۇرغۇن باشنى يىدى.
كىشىنى تىل بىلەن ئازاپلىما، شۇنى بىلگىنكى،
ئوق يارىسى ساقىيىدۇ، (لېكىن) تىل يارىسى ساقايمايدۇ.

56. تەنتەكنىڭ تىلى ئۆز بېشىغا دۈشمەندۇر،
ئۆز تىلى سەۋەبىدىن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قېنى تۆكۈلدى.
كۆپ سۆزلىگەنلەردىن ئوكۇنگەنلەر كۆپ،
تىلنى تىزگىنلىگەنلەردىن ئوكۇنگىنى قېنى؟

57. نه كىم كەلسە ئەركە تىلىندىن كەلۇر
تىلىندىن كىم ئەدگۇ كىم ئىسىز بولۇر
ئەشىت بۇت بۇ سوزكە قامۇغ تاڭدا تەن
تۇرۇپ تىلكە يۈكنۈپ تەزەررۇ قىلۇر

58. ئىكى نەڭ بىرىكسە بىر ئەردە قالى
بۆكەندى ئۇل ئەركە مۈرۈۋۋەت يولى
بىر ئۇل ياڭشار ئەرسە كېرەكسىز سوزۈگ..
ئىكىنچ يالغان ئەرسە ئۇل ئەرنىڭ تىلى

59. تىلى يالغان ئەردىن يىراق تۇر تەزە
كەچۈرسەن مە ئۆمرۈڭ كونىلىك ئوزە
ئاغىز تىل بەزەكى كونى سوز تۇرۇر
كونى سوزلە سوزنى تىلڭنى بەزە

60. كۈدەزگىل تىلىڭنى كەل ئاز قىل سوزۈڭ
كۈدەزىلسە بۇ تىل كۈدەزلۇر ئوزۇڭ
رەسۇل ئەرنى ئوتقا يۈزىن ئاتغۇچى
تىل ئۇل دەدى يىغ يۇل ئوتتىن يۈزۈڭ

61. كونى سوز ئەسەل تەگ بۇ يالغان بەسەل
بەسەل يەپ ئاچىتما ئاغىز يە ئەسەل
بۇ يالغان سوز ئىگ تەگ كونى سوز شىفا
بۇ بىر سوز ئوزاقى ئۆرۈلمىش مەسەل

57. كىشىگە ھەر ئىش كەلسە، تىلدىن كېلىدۇ،
كىمنىڭ ياخشى، كىمنىڭ ئەسكىلىگى تىلدىن مەلۇم بولىدۇ.
بۇ سوزنى ئاڭلىغىن ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنگىنكى، تەن ھەر تاڭدا
تۇرۇپ تىلغا يۈكۈنۈپ يالۋۇرىدۇ.

58. ئەگەر بىر كىشىدە (مۇنۇ) ئىككى نەرسە بىرىكسە،
ئۇ كىشىگە ئادەمگەرچىلىك يولى ئېچىلىدۇ:
(ئۇنىڭ) بىرى قۇرۇق گەپنى كوپ قىلىش بولسا،
ئىككىنچىسى يالغان سوزلەشتۇر.

59. يالغانچىدىن يىراق تۇرغىن ۋە تەزگىن،
ئومرۇڭنى راستچىللىق بىلەن ئوتكۈزگىن.
راست گەپ ئېغىز ۋە تىلنىڭ بىزىگىدۇر،
راست گەپ قىلىپ تىلىڭنى بىزە.

60. تىلىڭنى تىزگىنلە، ئاز سوزلىگىن،
تىلىڭنى تىزگىنلىسەڭ، ئوزەڭ قوغدىلىسەن.
رەسۇلىللا: "كىشىنىڭ يۈزىنى ئوتقا ئاتقۇچى
تىلدۇر" دىدى، تىلىڭنى يىغ. ئوتتىن يۈزۈڭنى قۇتقاز.

61. راست گەپ ھەسەلدەك، يالغىنى پىياز،
ھەسەل يىگىن، پىياز يەپ ئاغزىڭنى ئاچچىق قىلمىغىن.
يالغان سوز گويا كېسەل، راست سوز شىپادۇر.
بۇ بۇرۇندىن تارتىپ دىيىلىپ كەلگەن مەسەلدۇر.

62. كونى بول كونىلىك قىل ئاتان كونى
كونى دەيۇ بىلسۇن كىشىلەر سىنى
كونىلىك تونىن كەد قودۇپ ئەگرىلىك
كەدىم تون تالۇسى كونىلىك تونى

63. قاتىغ كىزلە رازىڭ كىشى بىلمەسۇن
سوزۇڭدىن ئوزۇڭكە ئوكۇنچ كەلمەسۇن
قامۇغ ياشرۇ ئىشىڭ بولۇپ ئاشكارا
بۇ كورگەن ئەشتگەن ساڭا كۇلمەسۇن

64. ئىشىم دەپ ئىنانىپ سىر ئايما ساقىن
نەچە مە ئىنانچلىغ ئىش ئەرسە ياقىن
سەرىپ سىندە رازىڭ سىڭىپ تۇرماسا
سەرەرمۇ ئىشىڭدە مۇنى كەد ساقىن

VIII
دۇنيانىڭ ئوزگىرىشى هەققىدە

65. بۇ ئاژۇن رىبات ئول تۇشۇپ كوچگۇلۇگ
رىباتقا تۇشۇگلى تۇشەر كەچگۇلۇگ
ئوك ئارقىش ئۇزادى قوپۇپ يول تۇتۇپ
ئوڭى قوپمىش ئارقىش نەچە كىچگۇلۇگ

66. بۇ دۇنيا سوڭىدا يۇگۇرمەك نەچە
خەسىس نەڭدىن ئوترۇ دەپ ئوزۇڭ كۆچە

62. راستچىل بول، راستچىللىق قىل، راستچىل ئاتال،
كىشىلەر سېنى راستچىل ئادەم دەپ بىلسۇن.
ئەگرىلىكنى قويۇپ، راستچىللىق تونىنى كىيگىن،
كىيىملەرنىڭ ياخشىسى راستچىللىق توندۇر.

63. چىڭ ساقلا سىرىڭنى كىشىلەر بىلمىسۇن،
سوزۇڭدىن ئوزەڭگە ئوكۇنچ كەلمىسۇن.
بارلىق يوشۇرۇن ئىشلىرىڭ ئاشكارا بولۇپ،
(بۇنى) كورگەن ۋە ئاڭلىغانلار ساڭا كۇلمىسۇن.

64. دوستۇم دەپ ئىشىنىپ سىرىڭنى ئېيتما، ھەزەر قىل،
ھەرقانچە ئىشەنچلىك بېقىن دوستۇڭ بولسىمۇ.
سىرىڭنى ئوزەڭ ساقلىيالمىساڭ،
دوستۇڭ ساقلىيالارمۇ، بۇنى ياخشى ئويلان.

VIII
دۇنيانىڭ ئوزگىرىشى ھەقىقىدە

65. بۇ دۇنيا (يولۇچىلار) چۇشۇپ ئوتىدىغان سارايدۇر،
سارايغا چۇشكۇچىلەر مېڭىش ئۇچۇن چۇشىدۇ.
كارۋاننىڭ ئالدى قوزغىلىپ ئۇزاپ كەتتى،
ئالدى بىلەن قوزغالغان كارۋان ئانداقمۇ كېچىكىپ قالسۇن؟!

66. نىمىشقا بۇ دۇنيانىڭ كەينىدىن يۇگۇرۇك؟
خەسىسلىكتىن ساقلىنىشقا ئوزەڭ كۇچە.

نەلۇك مالقا مۇنچە كوكۇل باماقىلك
بۇ مال كەلسە ئەرتە بارۇر باز كەچە

67. كوكۇلدىن چىقارغىل تاۋار سۇقلۇقىن
كەدىم بىرلە تاپ تۇت قارىن توقلۇقىن
چىغايلىق يارىنلىق ئازۇق يوقلۇقى
چىغايلىق دەپ ئايما تاۋار يوقلۇقىن

68. بۇدۇنيا نەڭىندىن يەگۇ كەدگۇلۇگ
ئال ئارتۇق تىلەمە ۋەبال يۇدگۇلۇگ
تارىغلىق دەپ ئايمىش ئاژۇننى رەسۇل
تارىغلىقتا قاتلان تارى ئەتگۇلۇگ

69. بەقاسىز ئەرۇر بۇ ئاژۇن لەززەتى
كەچەر يىل كەچەر تەگ مەزە مۇددەتى
يىگىت قوجا بولۇر ياگى ئەسكىرۇر
قاۋى ئەرسە قاملۇر قاچار قۇۋۋەتى

70. بۇكۇن بار يارىن يوق بۇ دۇنيا نەڭى
مەنىڭ دەمىشىڭ نەڭ ئادىنلار ئوڭى
قامۇغ تولغان ئىرلۇر تۇكەل ئەكسىيۇر
قامۇغ ئابادانىڭ خەراب ئول سوڭى

نىمشقا مال ـ دۇنياغا مۇنچىۋالا كوڭۈل بېرىسەن؟
بۇ مال ـ دۇنيا ئەتىگەندە كەلسە، كەچتە يەنە كېتىدۇ.

67. مۇلۇكپەرەسلىكنى كوڭۈلدىن چىقارغىن،
ئەگىلىك پۈتۈن، قوسىغىڭ توق بولسا شۇنىڭغا قانائەت قىلغىن.
ئەتىگە ئۇزۇغۇڭ بولمسا، بۇ يوقسۇللۇقتۇر،
مۇلۇك يوقلۇغىنى يوقسۇللۇق دىمە.

68. بۇ دۇنيا نەرسىلىرىدىن يەيدىغان بىلەن كىيىدىغانىنىلا ئال،
ئارتۇق تىلىمە، گۇنا يۈكلىنىدۇ.
رەسۇل بۇ دۇنيانى ئېتىزلىق دەپ ئاتىغان،
بۇ ئېتىزلىقتا ئىشلە، ياخشىلىق تېرى.

69. بۇ دۇنيانىڭ لەززىتى باقى ئەمەس،
مەززە مۇددىتى خۇددى ئوتكۇنچى شامال.
يىگىت قېرىيدۇ، يېڭى كونىرايدۇ،
قاۋۇللار كۇچىدىن قېلىپ ئاجىزلىشىدۇ.

70. بۇ دۇنيانىڭ نەرسىلىرى بۇگۇن بار، ئەتە يوق،
مېنىڭ دىگەن نەرسەڭ باشقىلارنىڭ قىسمىتى.
ھەممە كوپ (نەرسە) ئازىيىدۇ، تەل (نەرسە) كېمىيىدۇ.
بارلىق ئاۋاتلىقنىڭ ئاخىرى خاراپلىق بولىدۇ.

71. نەچە يەر بار ئەردى سغىشماز ئەرى
ئەرى باردى قالدى قۇرۇغ تەك يەرى
نەچە ئالىم ئەردى نەچە فەيلەسۇف
قانى بۇ كۇن ئولار مىڭىندە بىرى

72. ئاژۇن كولچىرەر باز ئالىن قاش چاتار
بىر ئەلگىن تۇتۇپ شەھد بىرىن زەھر قاتار
ئەسەل تاترۇپ ئىلكىن تاماق تاتىتىپ
كىدىنرەك قەدەھقا سۇنۇپ زەھر قاتار

73. سۇچۇگ تاتىتىك ئەرسە ئاچىغقا ئانۇن
بىرىن كەلسە راھەت كەلۇر رەنج ئۇنۇن
ئايا غەم قاتىغسىز سۇرۇر ئۇمغۇچى
بۇ ئاژۇن قاچان ئول ئۇمىنچقا ئورۇن

74. يىلان تەگ بۇ ئاژۇن يىلان ئوقلاغۇ
يوقاماقىقا يۇمشاق ئىچى پۇر ئاغۇ
يىلان يۇمشاق ئەركەن ياۋۇز فىئل ئىتەر
يىراق تۇرغۇ يۇمشاق دەپ ئازىلماغۇ

75. بۇ ئاژۇن ما كورمەككە كوركلۇگ تاشى
ۋە لىكىن ئىچىندە تۇمەن ناخوشى

71. (ئادەملىرى) سىغىشمايدىغان بىرمۇنچە يەرلەر بار ئىدى.
(ھازىر) ئادەملىرى كېتىپ، يېرى بوش دىگۇدەك قالدى.
قانچىلىغان ئالىم ۋە پەيلاسوپلار بار ئىدى،
قېنى بۇگۈن ئۇلارنىڭ مىگدىن بىرى؟

72. دۇنيا كۆلۈمسىرەيدۇ، ھەم قاپىغىنى تۇرىدۇ،
بىر قولىدا ھەسەل تۇتۇپ، بىر قولىدا زەھەر ساقلار.
ئاۋال ھەسەل بېرىپ، ئاغزىڭنى تاتلىق قىلىپ قويۇپ،
كېيىن زەھەر قېتىلغان قەدەھنى سۇنار.

73. تاتلىقنى تېتىغان بولساڭ، ئاچچىقنى تېتىشقا تەييارلان،
راھەت بىرلەپ كەلسە، زەخمەت ئونلاپ كېلىدۇ.
ئاھ، غەم ئۇمىتكە قوشۇلماي ئېقىۋېرىدۇ،
بۇ دۇنيا قاچان ئۇمىت ئورنى بولغان؟

74. بۇ دۇنيا گويا يىلاندۇر، يىلاننى ئۇرۇش كېرەك،
(ئۇ) قول بىلەن يوقاتماققا يۇمشاق، (لېكىن ئۇنىڭ) ئىچى زەھەر بىلەن تولغان.
يىلان يۇمشاق بولغىنى بىلەن ياۋۇزلۇق قىلىدۇ.
(شۇڭا ئۇنىڭدىن) يىراق تۇرغۇلۇق. يۇمشاق دەپ ئازمىغۇلۇق.

75. بۇ دۇنيامۇ سىرتتىن قارىماققا گۈزەلدۇر،
لېكىن (ئۇنىڭ) ئىچىدە تۇمەنلىگەن ناخوشلۇقلار بار.

باقىپ تاش بەزەكىن كورۈپ سەن مۇڭا
كوڭۈل باماقىڭ بىل خەتالار باشى

76. ئىقاپ كوترۇر ئاژۇن بىرەر يۇز ئاچار
يازار قول قۇچار تەگ يانا تەرك قاچار
يايىنقى بۇلۇت تەگ يا تۇش تەگ هالى
دىرەڭسىز كەچەر بەخت يا قۇش تەگ ئۇچار

IX
مەرتلىك ۋە بېخىللىق هەققىدە

77. ئايا دوست بىلىگلىگ ئىزىن ئىزلەگىل
قالى سوزلەسەڭ سوز بىلىپ سوزلەگىل
ئاقى ئەرنى ئوگگىل ئوگەر ئەرسە سەن
بەخىلقا قاتىغ يا ئوقۇن كەزلەگىل

78. قامۇغ تىل ئاقى ئەر سەناسىن ئايۇر
ئاقىلىق قامۇغ ئەيب كىرىنى يۇيۇر
ئاقى بول ساڭا سوز سوكۈنچ كەلمەسۇن
سوكۈنچ كەلگۇ يولنى ئاقىلىق تىيۇر

79. ئەگىلمەز كوڭۈلنى ئاقى ئەر ئەگەر
تەگىلمەز مۇرادقا ئاقى ئەر تەگەر

سەن ئۇنىڭ تاشقى بىزىگىنى كورۇپلا،
(ئۇنىڭغا) كوڭۇل بەرسەڭ، بۇ ئەڭ چوڭ خاتالىق بولىدۇ.

76. دۇنيا بەزىدە نىتاۋىنى قايرىپ يۇزىنى ئاچىدۇ،
(ئۇ) قۇچاقلىماقچى بولغانىدەك قولىنى يايىدۇ، (لېكىن)
يەنە تېز قاچىدۇ.
بەخت گويا ياز بۇلۇتى ياكى بىر چۇشتۇر،
تۇرماستىن كېتەر ياكى قۇشتەك ئۇچار.

IX
مەرتلىك ۋە بېخىللىق ھەققىدە

77. ئەي دوست، بىلىملىكنىڭ ئىزىدىن ماڭغىن،
ئەگەر سوزلىمەكچى بولساڭ بىلىپ سوزلىگىن.
ماختىساڭ مەرتنى ماختىغىن،
بېخىلغا چىلىك يا ئوقنى بەتلىگىن.

78. ھەممە تىل مەرتلەرگە مەدھىيە ئوقۇيدۇ،
مەرتلىك بارلىق ئەيىپلەرنىڭ كىرىنى يۇيىدۇ.
مەرت بول، ساڭا تىل ـ ئاھانەت كەلمىسۇن،
(چۈنكى) ئۇ تىل ـ ئاھانەت يولىنى ئېتىدۇ.

79. ئېگىلمەس كوڭۇلنى مەرتلەر ئېگىدۇ،
يەتكىلى بولمايدىغان مۇراتقا مەرتلەر يېتىدۇ.

بەخىللىقنى قانى ئوگەر تىل قايۇ
ئاقىلىقنى ئام خاس توزۇ خەلق ئوگەر

80. ئاقى ئەر بىلگنى يەنە بىلدى كور
ئانىن ساتتى مالىن سەنا ئالدى كور
تىرىلدى ئۇلامسز ئۇلامى بولۇپ
ئاژۇندا ئات ئەدگۇ قودۇپ باردى كور

81. بەخىل تەردى زەر سىم ھەرامدىن ئوكۇش
ۋەبال كوترۇ باردى ئوزەلە سوكۇش
ئۇلۇش بولدى مالى كىشلەر ئارا
بەخىل ئالدى ئاندا ئوكۇنچتىن ئۇلۇش

82. ئايا مال ئىدىسى ئاقى ئەدگۇ ئەر
بەيات بەردى ئەرسە ساڭا سەن مە بەر
يىرىلگەن سوكۇلگەن تەرىپ بەرمەگەن
تەرىپ بەرۇر ئەرسەڭ نەچە تەرسە تەر

83. تەبىئەتتا يىگى ئادەت ئەيبسۇزى
ئاقىلىق ئەرۇر بىل بەخىل كوركسۇزى
ئەلىگلەردە قۇتلۇغ بەرىگلى ئەلىگ
ئالىپ بەرمەگەن ئول ئەلىگ قۇتسۇزى

بېخىللىقنى ماختىغان تىل قېنى، قەيەردە،
مەرتلىكنى ئاددى ۋە خاس ــ پۈتۈن خەلق ماختايدۇ.

80. قارا، مەرتلەر چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بولىدۇ،
مال ـ دۇنياسىنى شۇنىڭغا ساتتى ۋە مەدھىيە ئالدى.
(ئۇلار) مىسكىنلەرگە تىلەكداش بولۇپ ياشىدى،
(بۇ) دۇنيادا ياخشى نام قالدۇرۇپ كەتتى.

81. بېخىل هارامدىن كوپلەپ ئالتۇن ـ كۈمۈش يىغدى،
(ئوزىگە) گۇنا ۋە قاغىش يۈكلەپ كەتتى.
(ئۇنىڭ) مال ـ دۇنياسى كىشىلەر ئارىسىدا تەقسىم قىلىندى،
بۇنىڭدىن بېخىلغا تەككىنى پۇشايماندىن ئىبارەت بولدى.

82. ئەي، مال ئىگىسى ــ مەرت، ياخشى ئادەم،
تەڭرى ساڭا بەرگەندىكىن، سەنمۇ بەرگىن.
ئەيىپلەنگەن ۋە قاغىشقا قالغانلار يىغىشنى بىلىپ، بېرىشنى
بىلمىگەنلەردۇر.
(ئەگەر) بېرىشنىمۇ بىلسەڭ، قانچىلىك يىغساڭ يىغ.

83. ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ۋە ئادەتلەرنىڭ ئەيىپسىزى
مەرتلىكتۇر؛ بىلگىنكى، بېخىللىق (ئۇلارنىڭ ئەڭ)
چىركىنىدۇر.
قوللارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ قۇتلۇق قول ــ بەرگۈچى قولدۇر،
ئېلىپ بېرىشنى بىلمەيدىغىنى قوللارنىڭ قۇتسىزىدۇر.

84. بەخىللىق ئۇتالاپ ئۇڭۇلماز ئىگ ئول
بەرىمدىن بەخىل ئەلگى كەد بەركلىگ ئول
تەرىپ كوڭلى تۇدماز كوزى سۇق بەخىل
قۇل ئول مالقا مالى.ئاڭا ئەركلىگ ئول

85. بۇ بۇدۇن تالۇسى ئاقى ئەر تۇرۇر
ئاقىلىق شەرەف جاھ جەمال ئارتۇرۇر
سەۋىلمەك تىلەسەڭ كىشلەر ئارا
ئاقى بول ئاقىلىق سەنى سەۋدۇرۇر

86. بەخىل ناكەس ئوتۇن تاۋار پاسبانى
يىغار يەمەز ئىچمەز تۇتار بەرك ئانى
تاتۇرماز ئەسەنىندە تۇز دوستىڭا
ئولۇر قالۇر ئاخىر يەيۇر دۇشمەنى

X
كەمتەرلىك ۋە تەكەببۇرلۇق ھەققىدە

87. يانا بىر كەرەكلىگ سوزۇم بار ساڭا
ئايايىن مەن ئانى قۇلاق تۇت ماڭا
ئۇل ئول كىم تەكەببۇرنى يەردىن سالىپ
تەۋازۇنى بەرك تۇت ياپۇش كەد ئاڭا

84. بېخىللىق داۋالاپ ساقايتقىلى بولمايدىغان كېسەلدۇر،
بېرىشكە كەلگەندە بېخىلنىڭ قولى ئىنتايىن چىڭدۇر.
يىغىش بىلەن ئاچكوز بېخىلنىڭ كوڭلى تويمايدۇ،
ئۇ مال-دۇنياغا قۇلدۇر، مال-دۇنيا ئۇنىڭغا ھاكىمدۇر.

85. خەلق ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئادەم — مەرت ئادەمدۇر،
مەرتلىك شەرەپ، ئىقبال ۋە جامالنى ئاشۇرىدۇ.
كىشىلەر ئارىسىدا ئىززەتكە ئېرىشمەك بولساڭ،
مەرت بول، مەرتلىك سېنى ئىززەتكە ئېرىشتۇرىدۇ.

86. بېخىل — ناكەس، ئەخمەق، مۇلۇك ساقچىسىدۇر،
يېمەي-ئىچمەي يىغىدۇ ۋە ئۇنى چىڭ تۇتىدۇ.
ھايات ۋاقتىدا دوستىغا تۇزىنىمۇ تېتىتمايدۇ،
ئۇ ئولىدۇ، (مېلى) قالىدۇ، (ئاخىردا) مېلىنى
دۇشمىنى يەيدۇ.

X
كەمتەرلىك ۋە تەكەببۇرلۇق ھەققىدە

87. ساڭا يەنە بىر كېرەكلىك سوزۇم بار،
قۇلاق سال، مەن ساڭا (ئۇنى) ئېيتاي:
بۇ (سوز) شۇكى، تەكەببۇرلۇقنى يەرگە ئۇرۇپ،
كەمتەرلىكنى چىڭ تۇت، ئۇنىڭغا مەھكەم يېپىش.

88. تەكەببۇر قامۇغ تىلدە يىرلۇر قىلىق
قىلىقلاردا ئەدگۇ قىلىق قودقىلىق
ئول ئەر كىم ئۇلۇغسىندى مەن مەن دەدى
ئەنى نە خەلايىق سەۋەر نە خالىق

89. قامۇغ قازغانىغلى ئاژۇن مالىنى
يەيۇمەدى باردى كورۇك ھالىنى
تىشىسى قالىپ بىر ئادىن ئەر بىلە
ئول ئاندا ياتىپان بەرۇر سانىنى

90. تەكەببۇر لىباسىن كەدىپ تاپ سالىن
كەرىپ خەلقىقا كوگزۇك تاپ ئۇسلان تىلىن
مۇمىنلىق نىشانى تەۋازۇ ئەرۇر
ئەگەر مۇمىن ئەرسەك تەۋازۇ قىلىن

91. تەۋازۇ قىلىغلىنى كوتــرۇر ئىدى
تەكەببۇر تۇتار ئەرنى كەمشۇر قودى
ئۇلۇغسىنما زىنھار ئۇلۇغ بىر بەيات
ئۇلۇغلۇق مەنىڭ سىز ئالىنماك دەدى

92. تاۋار بىرلە ئەرسە ئۇلۇقسىندۇقۇك
ئۇلۇغلۇق تاپارۇ ئەلىگ سۇندۇقۇك
تاۋار ئاسغى نە ئول بارۇرسەن يالىڭ
قالۇر مۇندا كىدىن سەپەد ساندۇتۇك

88. تەكەببۇرلۇق ھەممە تىلدا ئەيىپلىنىدىغان قىلىق،
قىلىقلارنىڭ ياخشىسى كىچىك پىسىللىق.
كىمكى ئوزىنى ئۇلۇغ ساناپ مەن ـ مەنچىلىك قىلىدىكەن،
ئۇنى خالايىقمۇ ياخشى كورمەيدۇ، ئاللامۇ ھەم.

89. دۇنيانىڭ بايلىغىنى يىققانلارنىڭ ھەممىسى
(ئۇنى) يىمەستىن كېتىدۇ، (ئۇلارنىڭ) ھالىنى كورۇۋڭ.
خوتۇنى باشقا بىر ئەر بىلەن قېلىپ،
ئۇنىڭ يىنىدا يېتىپ تېنىنى بىرىدۇ.

90. تەكەببۇر تونىنى كىيگەن بولساڭ، تېز سال،
خەلققە غادايغان بولساڭ، دەرھال تىلىگىنى توزەت.
مومىنلىكنىڭ نىشانىسى كەمتەرلىكتۇر،
ئەگەر مومىن بولساڭ، كەمتەر بولغىن.

91. كەمتەرلىك قىلغاننى تەگرى كوتىرىدۇ،
تەكەببۇرلۇق قىلغاننى يەرگە ئۇرىدۇ.
ھەرگىزمۇ ئوزەڭنى ئۇلۇغ ھىساپلىما، بىر ئاللا ئۇلۇغدۇر،
ئۇ: "ئۇلۇغلۇق ماڭا تەۋە. سىلەر تالاشماڭلار" دىگەن ئىدى.

92. (ئەگەر) مۇلكىڭگە تايىنىپ ئۇلۇغلۇق تالاشساڭ
ۋە ئۇلۇغلۇققا قول ئۇزاتساڭ،
مۇلكىڭنىڭ نىمە پايدىسى بار، ئوزەڭ يالغۇز كېتىسەن،
سۈۋەت ـ ساندۇغۇڭ مۇندا قالىدۇ.

93. ئەگەر كىبىر ئىدىسى ئەسلى مەن دەسە
ئايايىن مەن ئانىڭ جەۋابىن كەسە
ئاتا بىر ئانا بىر ئۇيالار بۇ خەلق
تەفاۋۇتلەرى يوق ئوتە ئىرتەسە

XI
ئاچكوزلۇك ھەققىدە

94. يەمە پەندىم ئال كەل ئۈزاتما ئەمەل
ئەمەل ئاسراسىندا بۇسۇغلى ئەجەل
ئەمەل دەمىنشىم دوست ئۇزۇن سانماق ئول
ئۇزۇن سانما ساقىنچ ئوكۇش قىل ئەمەل

95. ئايۇرسەن كەدىم تون شەراب ئاش كەرەك
تەلىم مال ئوكۇش قۇل قارا باش كەرەك
ئەگەر يىغدىڭ ئەرسە ئومۇرلۇك تاۋار
بۇرۇن باشقا بوركنى كەدەر باش كەرەك

96. ھەرىسلىق ما ئەركە ياۋۇز خەسلەت ئول
ھەرىسلىق سوڭى غەم ئوكۇنچ ھەسرەت ئول
بۇ بايلىق چىغايلىق ئىدى قىسمەتى
ھەرىسلىق تەگ ئەركە قۇرۇغ زەھمەت ئول

97. ھەرىس تودماز ئاژۇن نەڭىنى تەرىپ
ھەرىسلىق قارىماز ئىدىسى قارىپ

93. ئەگەر تەكەببۇرلۇق قىلغۇچى "مەن ئىسىل" دىسە،
مەن ئۇنىڭغا كىسىپ جاۋاپ بىرىمەن:
ئىنسانلار بىر ئاتا بىر ئانىدىن بولغان قىرىنداش.
ئۇبدان سۈرۈشتۈرۈلسە، (ئۇلار ئارىسىدا) ھىچ پەرق يوق.

XI
ئاچكوزلۇك ھەققىدە

94. كەل، نەسىھىتىمنى ئال، تاماگەر بولما،
تاما ئارىسىغا ئەجەل يوشۇرۇنغاندۇر.
ئەي دوست، تاما دىگىنىم ئۇزۇن ئويلاشتۇر،
ئۇزۇن ئويلىما، كوپ ئەمەل قىل.

95. دەيسەنكى، كىيىم-كىچەك، شاراپ ۋە تاماق كىرەك،
(ھەم) كوپ بايلىق، نۇرغۇن قۇل، دىدەك كىرەك.
ئەگەر ئومۇرلۇك مۇلۇك توپلىغان بولساڭ،
(ئۇنتۇمىغىنكى) ئالدى بىلەن بوكنى كىيىشكە باش كىرەك.

96. ئاچكوزلۇكمۇ كىشى ئۇچۇن ياۋۇز خىسلەتتۇر،
ئاچكوزلۇكنىڭ ئاقىۋىتى غەم، ئوكۇنۇش ۋە ھەسرەتتۇر.
بايلىق ۋە گادايلىق ئاللانىڭ قىسمىتىدۇر،
ئاچكوزلۇك ئادەم ئۇچۇن پەقەتلا بىر قۇرۇق زەخمەتتۇر.

97. ئاچكوز دۇنيا بايلىغىنى يىغىپ تويمايدۇ،
ئىگىسى قېرىيدۇ، (لېكىن) ئاچكوزلۇك قېرىمايدۇ.

هەرىسلىقنى قودۇر ھەرىس ئەر قاچان
ئولۇپ ياتسا توپراق ئىچىگە كىرىپ

98. ھەرىس تەرىپ ئارماز ئۇسانماز بولۇر
ھەرىسلىق ئىگىنىڭ ئەمىن كىم بىلۇر
خەبەر بار بەرىلسە ئەگەر ئادەمى
ئىكى قول دىنار ما ئول ئۇچ قول قولۇر

99. ئايا ھىرس ئىدىسى ھەرىسلىق نەرەك
ئايۇ بەر ماڭا بۇ نەگۇكە كەرەك
تار ئەرسە كىلىڭ ئەرسە بىتىلدى رۇزۇڭ
ھەرىسلىق قىلۇرمۇ مۇنى ئەدگۇرەك

XII
كەڭ قوساقلىق، سەۋىرچانلىق ۋە باشقىلار ھەققىدە

100. كوكى كوركلۇگ ئەرنىڭ خۇيى كوركلۇگ ئول
بۇ كوركلۇگ قىلىقا كوڭۇل ئوركلۇگ ئول
بىر ئەردىن بىر ئەركە تەفاۋۇت تەلىم
ۋە لىكىن كورەركە توزۇ بوركلۇگ ئول

101. بۇتۇن قىلقى فئىلىن ئوتە ئىرتەگىل
كەرەم كىمدە ئەرسە ئانى ئەر دەگىل

ئاچكوز ئاچكوزلۇكنى قاچان قويىدۇ؟
ئۆلۈپ تۇپراق ئىچىگە كىرگەندىلا (قويىدۇ).

98. ئاچكوز (مۇلۇك) توپلاشتا ھېرىش ۋە زېرىكىشنى بىلمەيدۇ،
ئاچكوزلۇك كېسىلىنىڭ داۋاسىنى كىم بىلىدۇ؟
شۇنداق بىر گەپ بار: بىر كىمگە ئىككى چاڭگال دىنار
بېرىلسە،
ئۇ ئۈچ چاڭگال تەلەپ قىلىدۇ.

99. ئەي ئاچكوز، ئاچكوزلۇكنىڭ نىمە كېرىگى بار،
ئېيتقىنا ماڭا، ئۇ نىمىگە يارايدۇ؟
تار بولسۇن، كەڭ بولسۇن رىسقىڭ شۇنداق پۈتۈلگەن،
ئاچكوزلۇك ئۇنى ياخشىلىيالامدۇ؟

XII
كەڭ قوساقلىق، سەۋرچانلىق ۋە باشقىلار ھەققىدە

100. ئەسلى گۈزەل كىشىنىڭ خۇيى گۈزەل كېلىدۇ،
گۈزەل خۇيلۇق ئادەمگە كوڭۇل باغلىنىدۇ.
ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرق بولىدۇ،
لېكىن قارىماققا ھەممىسى بوكلۇكتۇر.

101. (ئادەمنىڭ) پۈتۈن قىلىق-ھەركىتىنى ياخشى كۆزەتكىن،
كىم كەڭ قوساق بولسا، شۇنى ئادەم دىگىن.

يىمىشسىز يىغاچ تەگ كەرەمسىز كىشى
يىمىشسىز يىغاچنى كەسىپ ئورتەگىل

102. مۇسۇلمانقا مۇشفىق بولۇپ مىھرىبان
ساڭا ساندۇقۇڭ تەگ مۇسۇلمانقا سان
جەفا قىلدى چىڭقا يانۇت قىل ۋەفا
ئارىماز نەچە يۇسا قان بىرلە قان

103. ياراغلىغ ئاشىڭنى كىشكە يەدۇر
ياراغ بۇلساڭ ئوپراق يالىڭنى بۇتۇر
كۇچ ئەمگەك تەكۇرمە كىشكە قالى
ساڭا تەگسە ئەمگەك كىشىدىن كوتۇر

104. ئىسىز قىلغان ئەركە سەن ئەدگۇ قىلا
كەرەمنىڭ باشى بۇ ئەرۇر كەد بىلە
ئەگەر كەلسە ئەردىن ساڭا ئەدگۇلۇك
ئوكۇش قىل ئول ئەرنىڭ سەناسىن تىلە

105. يازۇقلۇغ كىشىنىڭ يازۇقىن كەچۇر
ئەداۋەت كوكىنى قازىپ سەن كوچۇر
يالىنلانسا تۇتۇنۇپ غەزەب ھىققىد ئوتى
ھەلىملىق سۇۋىن ساچ ئول ئوتنى ئوچۇر

106. كەرەم بىر بىنا تەگ ئاڭار ھىلم ئۇل ئول
يا بۇستان تەگ ئول ھىلم كەرەم ئال گۇل ئول

تار قوساق كىشى گويا مۇسىز دەرەختۇر،
مۇسىز دەرەخنى كېسىپ قالىغىن.

102. مۇسۇلمانغا شەپقەتلىك ۋە مېھرىۋان بولغىن،
ئۆزەڭنىڭ غېمىنى يېگەندەك مۇسۇلماننىڭ غېمىنى يېگىن.
ساڭا جاپا قىلغۇچىغا جاۋابەن ۋاپا قىلغىن.
(چۈنكى) قاننى قان بىلەن قانچە يۇسىمۇ تازىلانمايدۇ.

103. يارامىلىق يىمەكنى باشقىلارغا يېگۈز،
يارامىلىق ئېگىل تاپساڭ يالىڭاچلارغا كىيگۈز.
كىشىلەرگە زورلۇق قىلما ۋە جاپا سالما،
ئەگەر ساڭا (باشقىلاردىن) جاپا كەلسە، ئۇنى كوتەرگىن.

104. يامانلىق قىلغان كىشىگە سەن ياخشىلىق قىل.
ياخشى بىلگىنكى، بۇ، كەڭ قوساقلىقنىڭ ئۇستۈن پەللىسىدۇر.
ئەگەر ساڭا بىر كىمدىن ياخشىلىق كەلسە،
(ئۇ كىشىگە) كوپ مەدھىيە ئوقۇ ھەم (مەدھىيە) تىلە.

105. ئەيىپكار كىشىنىڭ ئەيىۋىنى كەچۈر،
ئاداۋەت يىلتىزىنى قومۇرۇپ تاشلا.
غەزەپ ۋە ئوچمەنلىك ئوتى لاۋۇلداپ يانسا،
مۇلايىملىق سۈيىنى چاچ، ئۇ ئوتنى ئوچۈر.

106. كەڭ قوساقلىق گويا بىر بىنا بولسا،مۇلايىملىق ئۇنىڭ ھۇلىدۇر،
ياكى مۇلايىملىق بىر بوستان بولسا، كەڭ قوساقلىق
(ئۇنىڭدىكى) قىزىل گۈلدۇر.

يىقىلغقا تىرەپ كەسۈكلۈگ ئۆلا
بۆ ئىتىگلىگ ئەركە ئازاد ئوز قۆل ئول

107. كونەزگىل ئايا دوست ئۆلۈغلار ھەقىن
ئاسىغسىز مىزاھ ھەم جەدەلدىن ساقىن
ئۆلۈغلارنى بۆشرۆپ ساڭا بۆ مىزاھ
كىچىگلەرنى كۆستاخ قىلۇر بىل ياقىن

108. بەلا كەلسە سەبر ئەت فەرەھقا كۆدۆپ
كۆدۆپ تۆر فەرەھقا بەلا رەنج يودۆپ
ئۆچەر مىھنەت ئوتى كەچەر نەۋبەتى
قالۇر سەبر ئىدسى سەۋابىن يۆدۆپ

109. ئۆلۈغلۇققا تەگسەك ياڭىلما ئۆزۆك
قالى كەدسەك ئەتلەس ئۆنىتما بوزۆك
ئۆلۈغ بولدۇقۇڭچا تۆزۆنرەك بولۇپ
ئۆلۈغقا كىچىگكە سىلىغ قىل سوزۆك

110. ئۆقۆپ سوزلە سوزنى ئىۋىپ سوزلەمە
سوزۆك كىزلە كىدىن باشىڭ كىزلەمە
مىڭ ئەر دوستۇڭ ئەرسە ئوكۆش كورمەگىل
بىر ئەر دۆشمەن ئەرسە ئانى ئازلاما

يىقىلغاننى يۆلەپ، كېسەلگەننى ئۆلا،
بۇنداق قىلغان ئادەمگە ئازات (ئادەم) قۇل بولىدۇ.

107. ئەي دوست، چوڭلارنىڭ ھەققىنى قوغدا،
پايدىسىز سوز-چوچەك ۋە جىدەلدىن ساقلان.
بۇ سوز-چوچەكلەر چوڭلارنىڭ ساڭا بولغان غەزىۋىنى
قوزغايدۇ،
كىچىكلەرنى بولسا بىئەدەپلىككە ئۈندەيدۇ، بۇنى
ھەقىقەت بىل.

108. بالا كەلسە، شاتلىقنى كۈتۈپ سەۋرى قىل،
بالا ۋە زەخمەت يوقىلىپ شاتلىقنىڭ كېلىشىنى كۈت.
جاپانىڭ نوۋىتى كېتىپ، ئوتى ئوچىدۇ،
سەۋرى ئىگىسى ساۋاپنى يۇدۇپ قالىدۇ.

109. يۇقۇرى ئورۇنغا ئېرىشسەڭ، ئوزەڭنى بىلمەي قالما،
ئەتلەس كىيسەڭ، بوز كىيگىنىڭنى ئۇنۇتما.
ئوسكەنسېرى مۇلايىم بولۇپ،
چوڭ ۋە كىچىككە سىلىق سوز قىل.

110. سوزلىسەڭ ئۇقۇپ سوزلە، ئالدىراپ كەتمە،
سوزۇڭنى يوشۇر، كېيىن بېشىڭنى يوشۇرۇپ يۇرمە.
مىڭ ئادەم (ساڭا) دوست بولسا، ئۇنى كوپ كۆرمە،
بىر ئادەم (ساڭا) دۈشمەن بولسا، ئۇنى ئاز دىمە.

111. نەچە تەتىك ئەردىن بىرلە سەھۋ كەلۇر
نەچە پۇر ھۇنەرلىغدا بىر ئەيب بولۇر
بۇ بىر ئەيبدىن ئۇترۇ باشىن كەسگۇچى
ئاژۇندا تىرىلگۇ كىشىسىز قالۇر

112. تىرىل ئەدگۇ فىئلىن كوڭۇللەر ئالىپ
ئىسىزلىكتىن ئۇزنى سىڭارۇ سالىپ
ئەتەر بولساڭ ئىشنى سانىپ ساقىنىپ ئەت
كەرەكمۇ كەرەكسىزمۇ كىرتۇ بىلىپ

113. نە ئىش ئۇترۇ كەلسە ئاڭا كەد باقىن
ئول ئىشنىڭ ئوڭىنى سوڭىنى ساقىن
سەۋىنچ ئەرسە كىدىن كوڭۇل تۇت ئاڭا
ئوكۇنچ ئەرسە ئاندىن ئوزاراق ساقىن

114. ئەرەن خەيرى شەررى كۇسەپ كەچمەز ئول
ئىسىز ئەدگۇ ئىشكە يانۇت كىچمەز ئول
ئايا ئەدگۇ ئۇمغان ئىسىزلىك قىلىپ
تىكەن ئەدلەگەن ئەر ئۇزۇم بىچمەز ئول

115. ئىشى ئەدگۇ بولسا ئەر ئەدگۇ بولۇر
ئەر ئىش ئەتگۇسىندىن ئوكۇش خەير بۇلۇر
ئىسىزكە ياۋۇما ئىسىز سۇھبەتى
سەنى تەركىن ئىسىز قىلىقلىغ قىلۇر

111. ھەرقانچە ئەقىللىق كىشىمۇ بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكۈزىدۇ،
ھەرقانچە ئۇستا ھۈنەرۋەنمۇ بىرەر ئەيىپ بولىدۇ.
مۇشۇ بىر ئەيىپ سەۋۋىدىن كاللىسىنى ئېلىشقا توغرا كەلسە،
(بۇ) دۇنيادا ياشىغۇچى ئادەم قالمايدۇ.

112. ياخشى قىلىق بىلەن كۆڭۈللەرنى ئېچىپ ياشا،
يامانلىقتىن ئۆزەڭنى نېرى تارت.
بىر ئىش قىلساڭ، (ئۇنى) ئويلاپ كۆرۈپ،
ئۇنىڭ كېرەكلىك ياكى كېرەكسىزلىگىنى ھەقىقى بىلىپ قىل.

113. ھەرقانداق ئىشقا دۇچ كەلسەڭ، ئۇنى ئوبدان كوزدىن كەچۈر،
ئۇ ئىشنىڭ ئالدى ـ كەينىنى ئويلا.
سۆيۈنۈشلۈك بولسا، ئۇنىڭغا كوڭلۈڭنى بەر،
ئوكۇنۇشلۈك بولسا، ئۇنى ئوبدانراق ئويلا.

114. ئىنسانلارنىڭ ياخشى ـ يامانلىغى ئارزۇ بىلەن ۋاقى بولمايدۇ،
ياخشى ـ يامان ئىشنىڭ جاۋاۋى كېچىكىپ كەتمەيدۇ.
ئەي يامانلىق قىلىپ ياخشىلىق كۈتكەن (كىشى)،
تىكەن تېرىغان ئادەم ئۈزۈم ئالالمايدۇ.

115. كىشىنىڭ دوستى ياخشى بولسا، ئۆزىمۇ ياخشى بولىدۇ،
كىشى ياخشى دوستىنىڭ ياخشىلىغىدىن كوپ ياخشىلىققا
ئېرىشىدۇ.
يامانغا يولىما، يامانلارنىڭ گەپلىرى
سېنى تېزدىنلا يامان قىلىقلىق قىلىپ قويىدۇ.

XIII

زامانىنىڭ بۇزۇقلۇغى ھەققىدە

116. مەجاز بولدى دوستلۇق ھەققەت قانى
مىگەر دوستتا بىرى بۇلۇنماز كونى
ئوكۇشرەك كىشىنىڭ ئىچى غادر ئەرۇر
كونى دوستۇڭ ئەرسە تاشى بىل مۇنى

117. بۇ كۇن بۇ ئاژۇندا كىشىلىك ئىسىز
قانى قانچە بەردى كىشىلىك ئىسىز
ۋەفا كولى سۇغلۇپ قۇرۇپ يۇللارى
جەفا تولدى تاشتى تەڭىزدىن ئەدىز

118. قانى ئەھد ئەمانەت، قانى ئەدگۇلۇگ
كىدىن كۇندە خەير ئىش مە كوترۇلگۇلۇگ
باشى باردى خەيرنىڭ سوڭى بارغۇسى
ئوڭى كەلدى شەررنىڭ سوڭى كەلگۇلۇگ

119. ئاژۇن بولدى ئۇدۋان جەفا جەۋر بىلە
قانى بىر ۋەفالىغ بار ئەرسە تىلە
سەن ئارتاق سەن ئانىن ئاژۇن ئارتادى
نەلۇك بۇ ئاژۇنقا قىلۇرسەن گىلە

XIII
زامانىنىڭ بۇزۇقلۇغى ھەققىدە

116. دوستلۇق جالىشىپ كەتتى. ھەقىقەت قېنى؟
مىڭلارچە دوستتىن بىرمۇ سادىغى چىقمايدۇ.
- نۇرغۇن كىشىلەر سىرتتىن سادىق دوستۇڭدەك كۆرۈنىسمۇ،
ئىچىدىن ۋاپاسىزدۇر. بۇنى بىلىپ قوي.

117. بۇگۈن بۇ دۇنيادا ئىنسانلىق ناچاردۇر،
ئىست، ئىنسانلىق قېنى. نەگە كەتتى.
ۋاپا كولى سوغۇلدى، بۇلاقلىرى قۇرۇپ كەتتى،
جاپا تولۇپ تاشتى. دېڭىزدىن ئاشتى.

118. قېنى، ئەھد-ئامانەت، قېنى ياخشىلىق؟
كېيىنكى كۆڭلەردە ياخشى ئىشلارمۇ يوقاپ كېتىدۇ.
ياخشىلىقنىڭ بېشى كېتىپ بولدى، ئاخىرىمۇ كېتىدۇ،
يامانلىقنىڭ ئالدى كەلدى، ئاخىرىمۇ كېلىدۇ.

119. زامان ئۆچمەنلىك ۋە جەۋرى-جاپا بىلەن تولدى،
قېنى بىر ساۋاپلىق؟ بار بولسا تىلە.
ئۆزەڭ بۇزۇق، شۇڭا زامانمۇ بۇزۇلدى،
(شۇنداق تۇرۇقلۇق) نىمىشقا بۇ دۇنيادىن شىكايەت قىلىسەن؟

120. غەرىب ئەردى ئىسلام غەرىپ بولدى باز
ئىبادەت رىيا بولدى ئابىد مەجاز
خەرابات ئورامى بولۇپ ئابادان
خاراب بولدى مەسجىد بۇدۇن بىنەماز

121. ئەمەل قوددى ئالىم ۋە زاھىد ۋەرەئ
ئارىق رەقس چىقارىپ ئەتەر خوش سەمائ
بىدەئىتىن يىغىلى كىشى قالمادى
ئانىن كۇندە ئارتا تۇرۇر بۇ بىدەئ

122. قانى ئەمرۇ مەئرۇف قىلۇر ئەدگۇ ئەر
قانى كەندۇ ئەدگۇ كىشى تۇرغۇ يەر
يىرەر سەن زەمانەڭنى خەلقىن قودۇپ
زەمانەڭنى يىرمە كىشىسىنى يىر

123. كىم ئول يۇزچى ئەرسە كىشى يىگى ئول
كەرەك ئەرسە يىگىلىك يورى يۇزچى بول
كىم ئول يوللۇغ ئەرسە ئانىڭ يولى يوق
كىم ئول يولسۇز ئەرسە ئاڭار كىڭرۇ يول

124. ئايا ئارتاق ئىشلىگ سەۋىنچىن سالىن
سەنىڭ رۇزگارىڭ بۇ كوڭۇلچە قىلىن
تىلەكچە تىرىل ئىنچ فارىغ قادغۇسۇز
نەيەركە يىغار باز سەنى نەتىلىن

120. ئسلام (ئەسلى) غېرىپ ئىدى، قايتىدىن ھەسسىلەپ غېرىپ بولدى،
ئىبادەت ساختىلىقىقا ئايلاندى، ئىبادەتچىلەر جالاشتى.
مەيخانا مۇھىتى ئاۋاتلىشىپ كەتتى،
مىچىتلەر خاراپ بولدى، ئادەملەر بىناماز بولدى.

121. ئالىملار ئۆز ئىشىنى، زاھىتلار تەقۋالىقىنى تاشلىدى،
بىلىملىكلەر ئويۇن چىقىرىپ خوش ساماغا چۈشتى.
بىدئەتتىن ئۆزىنى تارتقان ئادەم قالمىدى،
شۇڭا بىدئەت كۈنسېرى ئاشماقتا.

122. قېنى، ئەمرى مەرۇپكە رىئايە قىلىدىغان ئادەملەر،
قېنى، ياخشى ئادەملەر تۇرىدىغان يەرنىڭ ئۆزى؟
خەلق بىلەن كارىڭ يوق، زامانىڭنى ئەيىپلەيسەن،
زامانىڭنى ئەيىپلىمەي، كىشىلىرىڭنى ئەيىپلە.

123. كىم ئىككى يۈزلىمچى بولسا، شۇ ئىشەنچسىزلىك بولىۋاتىدۇ،
ئىشەنچسىزلىك بولمەن دىسەڭ، ماڭ، ئىككى يۈزلىمچى بول.
كىم يوللۇق بولسا، ئۇنىڭغا يول يوقتۇر،
كىم يولسىز بولسا، ئۇنىڭغا يول كەڭدۇر.

124. ئەي ئەخلاقسىز، شاتلىنىپ كەزگىن،
بۇ سېنىڭ دەۋرىڭ. خالىغىنىڭنى قىل.
تىلىڭداك بويىچە راھەت ئىچىدە قايغۇسىز ياشا،
سېنى قەيەردە ۋە قانداق تىل بىلەن كىم توسىدۇ؟

125. ئۈۋۈت يىتتى يىندىپ بولۇنماز يىدى
هەلال يىگلى قانى كورۈنمەز بودى
هەلال كەندۇ قايدا بۇ كۈن قانى كىم
هەرامنى يەيۈردە هەرام دەپ يەدى

126. بۇدۇن مالىلىغ ئەركە ئۇرۇپ يۈزلەرىن
تورۇ قۇل قىلۇرلار ئازاد ئۇزلەرىن
كىم ئول مالسىز ئەرسە ئول ئەرنى كورۇپ
يۈز ئەۋرۇپ كەچەرلەر يۇمۇپ كوزلەرىن

127. ئايا مالقا سۇق ئەر ياقىن بىل بۇ مال
بۇ كۈن قادغۇ ساقىنچ يارىن يۈك ۋەبال
هەرام ئەرسە مالىڭ ئەزاپ ئول سوگى
ھىساپ ئول ئەگەر بولسا مالىڭ هەلال

128. نەلۈك مالقا مۇنچا سۇق ئول بۇ ئوزۇك
كوكۇلدە غەمىڭ ئول تىلىڭدە سوزۇك
بارۇرسەن بۇ مالىڭ ياغىڭقا قالۇر
ئۇيادىپ بىرۇرلەر سارىنغۇ بوزۇك

129. سەنىڭ مالىڭ ئول مال ئاشىندۇردۇقۇك
ساڭا هەسرەت ئول تەك تۇتۇپ تۇردۇقۇك
بۇ كۈن كەندۇ سۇچۇگ بۇ تەرمەك ساڭا
ئاچىغ بولغا يارىن قودۇپ باردۇقۇك

125. ئۇيات يۇتتى، ھىدىنىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ،
ھالال يىگۇچىلەر قېنى، قارىسىمۇ كورۇنمەيدۇ.
بۇگۇن ھالال ئوزى قەيەردە، قېنى،
كىم ھارامنى يىگەندە ھارام دەپ يىدى.

126. خەلق مال ـ دۇنياسى بار كىشلەرگە ئوزىنى ئۇرۇپ،
ئازات جىسمىنى پۇتۇنلەي ئۇلارغا قۇل قىلىدۇ.
مال ـ دۇنياسى يوقلارنى كورگەندە،
ئۇنىڭدىن يۇز ئورۇپ كوزىنى يۇمۇپ ئوتۇپ كېتىدۇ.

127. ئەي مال ـ دۇنياغا ھىرىس كىشى، ھەقىقەت بىلكى، بۇ مال
بۇگۇن قايغۇ ۋە غەم، ئەتە بولسا يۇك ۋە گۇنادۇر.
مال ـ دۇنيايىڭ ھارام بولسا، ئاخىرى ئازاپ بولىدۇ،
ئەگەر مال ـ دۇنيايىڭ ھالال بولسا، (ئۇنىڭمۇ) ھىساۋاتى
بولىدۇ.

128. نىمىشقا مال ـ دۇنياغا مۇنچىۋالا ھىرىسسەن؟
ئويلايدىغىنىڭ شۇ (مال ـ دۇنيا)، سوزلەيدىغىنىڭمۇ شۇ.
(ئوزەڭ) كېتىسەن، مال ـ دۇنيايىڭ دۇشمىنىڭگە قالىدۇ،
كېپەنلىك بوزۇڭنىمۇ ئۇياتقىنىدىنلا بېرىدۇ.

129. سېنىڭ مال ـ دۇنيايىڭ سېنى كەتكۇزىدىغان مال ـ دۇنيا،
ئۇنى تۇتۇپ تۇرۇش ساڭا بىر ھەسرەتتۇر.
توپلاش سەن ئۇچۇن تاتلىق (بولغىنى بىلەن)،
ئەتە تاشلاپ كېتىش ئاچچىق بولىدۇ.

130. بۇ ئاژۇن مەزەسى قاتىغلىغ مەزە
ئىزاسى ئۇكۇشرەك مەزەسى ئازا
ئەسەل قايدا ئەرسە بىلە ئەرسى
ئەرى زەھرى تاتىغۇ ئەسەلدىن ئۇزا

131. ھۇنەرلىغقا ئاژۇن ۋەفاسىزراق ئول
ھۇنەرسىزقا مۇندىن جەفا ئازراق ئول
ھۇنەر بىرلە دەۋلەت بىرىكمەكلىكى
بۇلۇنماز قاموغ قىزدا ئول قىزراق ئول

132. نە يازدى ئاژۇنقا بۇ ساھىب ھۇنەر
نەگۇكە بۇ ئانى ئۇلاشۇ قىنار
خەسىسلەرنى كوترۇپ نەفسنى چالىپ
ئازۇ قۇتسۇز ئاژۇن قارىپمۇ مۇنار

133. ئايا ھۇكمىن ئاژۇن تاپا ئۇگگۇچى
يىرىپ مۇنى بىرەر يانا ئۇگگۇچى
ئۇغان ھوكمى بىرلە كەلۇر كەلگەن ئىش
ئانىڭ ئەمرى بىرلە تەگەر تەگگۇچى

134 ئاژۇنقا بۇ سوكۇش مەلامەت نەلىك
قەزالار يورىتغان ياراتغان مەلىك

130. بۇ دۇنيانىڭ لەززىتى ئارىلاشما بولىدۇ،
(ئۇنىڭ ئىچىدە) دەردى ناھايىتى كوپ، لەززىتى ئازدۇر.
ھەسەل نەدە بولسا، ھەرىسىمۇ بىللە بولىدۇ،
ھەسەلدىن ئاۋال ھەرىنىڭ زەھىرىنى تېتىشقا توغرا كېلىدۇ.

131. بۇ دۇنيا ھۇنەرۋەنلەر ئۇچۇن ۋاپاسىزراقتۇر،
(ئۇلارغا قارىغاندا) ھۇنەرسىزلەرگە جاپا ئازراقتۇر.
ھۇنەر بىلەن دولەتنىڭ بىللە بولۇشى،
ناھايىتى ئاز كورۇلىدىغان ئىشلاردىنمۇ ئاز كورۇلىدىغان ئىشتۇر.

132. بۇ ھونەرۋەنلەر بۇ دۇنيا ئالدىدا نىمە گۇنا ئوتكۇزدى؟
نىمىشقا بۇ دۇنيا ئۇلارنى ئۇزلۇكسىز قىينايدۇ؟
پەسلەرنى كوتىرىپ، ئەزىزلەرنى يەرگە ئۇرىدۇ؟
ئەمىسە، بۇ قۇتسىز دۇنيا قېرىپ ئەقلىدىن كەتتىمۇ؟!

133. ئەي ئوز ھوكمنى دۇنيا يۇزىدە يۇرگۇزگۇچى.
بەزەن ئەيىپلەپ، بەزەن ماختىغۇچى،
كەلگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى قادىر ئاللانىڭ ھوكمى بىلەن كېلىدۇ،
(ئىنسان) يولۇققان ھەممە ئىش ئۇنىڭ ئەمرى بىلەن بولىدۇ.

134. نىمىشقا دۇنيانى مۇنداق قارىلاپ ئەيىپلىگۈلۈك؟
قازا ـ تەقدىرنى ئاللا كەلتۇرگەن ۋە ياراتقان.

قەزا بىرلە سانچلۇر ئاداققا تىكەن
قەزا بىرلە ئىلنۇر تۇزاققا ئەلىك

135. قامۇغ تەگدەچى نەڭ قەزادىن ئەرۇر
ئۇقۇشسىزلار ئانى سەبەبدىن كورۇر
قەزا بىرلە ئۇچغان قالىق قۇشلارى
قارىقا قونار هەم قەفەسقا كىرۇر

136. قەزا كەلسە يۇگرۇك يۇگۇرمەز ئۇرۇپ
قەزا قايتارىلماز قاتىغ يا قۇرۇپ
ساڭا رەنج ئاڭا گەنج بىرىگلى ئۇغان
جەزا قىلما يا رەنج ئىدىسى تارۇپ

XIV
كىتاپ ئىگىسىنىڭ ئوزۇرى هەققىدە

137. بىتىدىم كىتابنى مەۋائىز مەسەل
ئوقىسا تاتىر تىل يەمىش تەگ ئەسەل
كىم ئەرسە بۇ سوزگە ئادىنلار سوزىن
تەڭ ئەسە تەڭگەدى دۇرۇستقا بەدەل

138. ئەدىب ئەهمەد ئاتىم ئەدەب پەند سوزۇم
سوزۇم مۇندا قالۇر بارۇر بۇ ئوزۇم

ئاياقتا تىكەن سانچىلىشى تەقدىردىن بولۇر،
ئىلىكنىڭ تۇزاقتا چۇشۇشى(مۇ) تەقدىردىن بولۇر.

135. (باشقا) كەلگەن ھەممە ئىش تەقدىردىن كېلىدۇ،
ئۇقمىغانلار ئۇنى سەۋەپتىن كورىدۇ.
ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قۇشلار تەقدىر بىلەن
يا شاختا قونىدۇ، يا قەپەزگە كىرىدۇ.

136. قازا كەلسە، يۈگرۈكنى ئۇرۇپمۇ يۈگرەتكىلى بولمايدۇ،
(كەلگەن) قازانى كۈچلۈك ئوقيا بىلەنمۇ قايتۇرغىلى
بولمايدۇ.
ساڭا كۈلپەت، ئۇنىڭغا غەزىنە بەرگەن قادىر ئاللادۇر،
ئەي كۈلپەت ئىگىسى.(بۇ) كۈلپەتتىن شىكايەتلەنمە.

XIV
كىتاپ ئىگىسىنىڭ ئۆزۈرى ھەققىدە

137. كىتاپنى ئۇگۇت - نەسىھەت شەكلىدە يازدىم،
ئوقۇسا تىل (خۇددى) ھەسەل يېگەندەك بولىدۇ.
كىمكى، بۇ سوزلەرنى باشقىلارنىڭ سوزى بىلەن سېلىشتۇرسا،
دۇرۇس بىلەن يالغاننى سېلىشتۇرغان بولىدۇ.

138. ئېتىم ئەدىپ ئەخمەت، سوزۇم پەندى - نەسىھەت،
جىسمىم كېتەر، سوزۇم مۇندا قالار.

كەلۇر كۆز كەچەر ياز بارۇر بۇ ئۇمۇر
تۇكەتۇر ئۇمۇرنى بۇ يازىم كۆزۈم

139. ئانىن ئۇش چىقاردىم بۇ تۈركى كىتاپ
كەرەك قىل تاپ ئەي دوست كەرەك قىل ئىتاپ
بىتىدىم بۇ تاڭسۇق تۈرەڧ سوزلەرىن
قالى بارسا ئۇزۇم سوزۇم قالسۇ دەپ

140. ئانىن ئۆز ئەرۇر بۇ كىتاب بىر سۆزۈك
تالۇلاپ كەلتۇردۇم كەمىشتىن چوزۈك
نەۋادىر سۆزۈك ئاز بولۇر ھەزل ئوكۇش
چۆز ئەتلەس بولۇر قىز ئۇچۇزى بوز ئوك

141. ئايا مەندە كىدىن كەلگىلى مۇنى
ئوقساڭ دۇئادا ئۇنىتما مەنى
ساڭا ھەديە قىلدىم بۇ تاڭسۇق سوزۇم
ماڭا ھەديە قىلسۇ دۇئا دەپ سەنى

باھار ئۆتىدۇ، كۈز كېلىدۇ، ئۆمۈر ئۆتىدۇ،
بۇ باھار ۋە كۈزلەر ئۆمۈرنى تۈگىتىدۇ.

139. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ تۈركىي كىتاپنى چىقاردىم،
خالىساڭ بۇنى قوبۇل قىل، ئەي دوست، خالىساڭ ئەيىپلە.
ئۆزەم كەتسەم، سوزۇم قالسۇن دەپ،
- بۇ (كىتاپنى) تەڭداشسىز گۈزەل سوزلەر بىلەن يازدىم.

140. شۇڭا بۇ ئۆز ۋە ساپ بىر كىتاپتۇر،
سوزلەرنىڭ كېرەكسىزلىرىنى تاشلاپ، تاللاپ كەلتۈردۈم.
(ئادەتتە) ھەزىل كوپ، لېكىن نادىر ۋە ساپ(سوز) ئاز بولىدۇ،
(خۇددى) زەرلىك ئەتلەس ئاز، ئەرزان بوز كوپ (بولغىنىدەك).

141. ئەي مەندىن كېيىن (دۇنياغا) كەلگەنلەر،
بۇنى ئوقۇۇساڭلار مېنى دۇئادا ئۇنۇتماڭلار.
مەن سىلەرنى ماڭا دۇئا قىلسۇن دەپ،
بۇ تەڭداشسىز سوزلىرىمنى سىلەرگە ھەدىيە قىلدىم.

B

I

ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە

(مۇئەللىپى ئېنىق ئەمەس)

142. توغا كورمەز ئەردى ئەدىبىنىڭ كوزى
تۇكەدى بۇ ئون تورت باب ئىچرە سوزى
ياغان بولسا يۇكلۇگ ئوزەنىندە زەر
ئانىڭ تۇشى بولغاي بۇ سوزنۇڭ ئازى

II

ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە

(ئەمىر سەيفەددىن)

143. ئەدىبلەر ئەدىبى فازىللار باشى
گۇھەردىن سوز ئايمىش ئوگۇن سوز بىشى
ئۇغان رەھمەت ئىتسۇن بۇ سائەت ئاڭا
يارىن قوپسا بولسۇن يارانلار ئىشى

B

I
ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە
(مۇئەللىپى ئېنىق ئەمەس)

142. ئەدىپنىڭ كوزى تۇغما كورمەس ئىدى،
سوزى بۇ ئون توت باپ ئىچىدە تاماملاندى.
ئۇستىگە ئالتۇن ئارتىلغان بىر پىل بولسا،
بۇ سوزلەرنىڭ ئاز بىر قىسمىلا شۇنىڭغا تەڭ كېلىدۇ.

II
ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە
(ئەمىر سەيفەددىن)

143. ئەدىپلەر ئەدىبى، پازىللارنىڭ كاتتىسى،
ئەقىلى بىلەن گوھەردەك سوزلەرنى قىلغان، بۇ سوزنىڭ ئىسىلىدۇر.
شۇ سائەتتە ئۇنىڭغا ئاللارەخمەت قىلسۇن،
ئەتە قوپقاندا يارانلار ھەمرا بولسۇن.

III

ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە

(بۈيۈك ئەمىر ئارسلان خوجا تارخان)

144. ئەدىبنىڭ يەرى ئاتى يۈكنەك ئەرۈر
سافالىغ ئەجەب يەر كوكۈللەرى يارۈر

145. ئاتاسى ئاتى مەھمۇدى يۈكنەكى
ئەدىب مەھمۇد ئوغلى يوق ئول ھىچ شەكى

146. كىتابىنىڭ ئاتى ئەرۈر ئەتبەتۇل -
ھەقايىق ئىبارەت ئەرەبدىن ئۇسۇل

147. تامامى ئەرۈر كاشغەرى تىل بىلە
ئايىتمىش ئەدىب رىققاتى دىل بىلە

148. ئەگەر بىلسە كاشغەر تىلىن ھەر كىشى
بىلۈر ئول ئەدىبنىڭ نە كىم ئايمىشى

149. كىشى تىلنى بىلسە بىلۈر مەنىسىن
بىلۈرمەن دەسە ئەيب ئۆزى بىلمەسىن

150. كىرپ ئىلىن كورۈر بىز ئەدىب سوزىنى
بىلە بىلمەگەندىن .ئۇلار ئوزىنى

III
ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە
(بۈيۈك ئەمىر ئارسلان خوجا تارقان)

144. ئەدىپنىڭ يۇرتىنىڭ ئىسمى يۈكنەكتۇر،
ئۇ كوكۇل يايرايدىغان ساپ ھاۋالىق ياخشى يەردۇر.

145. ئاتىسىنىڭ ئىسمى مەخمۇت يۈكنەكىدۇر،
ئۇ ئەدىپ مەخمۇت ئوغلىدۇر، بۇنىڭدا ھىچ شەك يوقتۇر.

146. بۇ كىتاپنىڭ نامى ئەتەبەتۇلھەقايىق،
بۇ ئىبارە ئەرەپچە تۈزۈلگەندۇر.

147. (ئەسەرنىڭ) ھەممىسى قەشقەر تىلى بىلەن يېزىلغان،
ئەدىپ (بۇنى) چىن دىلىدىن (چىقىرىپ) ئېيتقان.

148. قەشقەر تىلىنى بىلگەن ھەركىشى،
ئەدىپنىڭ نىمە دىگەنلىگىنى بىلىدۇ.

149. كىشى تىلىنى بىلگەندىلا، مەنىسىنى بىلىدۇ،
ئوزى بىلمىگەننى بىلمەن دىيىش ئەيىپلىكتۇر.

150. بىز كوپ كىشىلەرنى كورىمىزكى، ئەدىپنىڭ سوزىنى
بىلمىگەنلىگى ئۈچۈن ئازاپلىنىدۇ.

151. ئەيىبقا قويۇپتۇر خەلايىق ئارا
غەلەت مەنىلەرنى ئايىتمىش يانا

152. سەبەب ئەردى بۇ ئىش بىتىدۈك كىتاب
كەرەك قىل ئىجابەت كەرەك قىل ئىتاب

153. بىلىپ تۇتسا ھەر كىم ئەدىبنىڭ سۆزىن
خەلايىق ئارا ئول گۆزىنلەر ئۆزىن

151. (بىر قىسىملار) خاتا مەنە بەرگەنلىگىدىن،
خالايىق ئىچىدە ئەيىپلەشكە ئۇچرايدۇ.

152. شۇ ئىشلار سەۋەبىدىن كىتاپنى پۈتتۈق،
خالىساڭ قوبۇل قىل، خالىساڭ ئەيىپلە.

153. كىمكى ئەدىبىنىڭ سوزىنى چۈشىنەلىسە،
ئۇنىڭ خالايىق ئارىسىدا ئىتىۋارى كوتىرىلىدۇ.

سوزلۇك

ئا

ئابادان	ئاۋاتلىق
ئابىد	ئىتىقاتچى، ئىبادەت قىلغۇچى
ئادىن	باشقا، باشقىلار
ئاسىغ	پايدا، مەنپەئەت
ئاسىغسىز	پايدىسىز، مەنپەئەتسىز
ئاسىغلىغ	مەنپەئەتلىك
ئاشىندۇر-	كەتكۈزمەك، يولغا سالماق
ئارتاق	ئەخلاقسىز، بۇزغۇنچى
ئارتۇت	سوغا
ئارقا-	ئىزدىمەك، ئاختۇرماق
ئارىغ	بىلگۈچى
ئارىغسىز	كىر، مەينەت
ئازىل-	ئازماق، خاتالاشماق
ئاژۇن	دۇنيا، جاھان
ئاقى	مەرت
ئاي-	ئېيتماق، ئوقۇماق
ئايا	ھەي
ئال	قىزىل، ھال
ئالىن-	تالاشماق
ئام	ئاددى
ئان	ئۇ
ئانۇن-	تەييارلانماق، ھازىرلانماق

ب

باسال	پىياز
باش	يارا، جاراھەت
باشلاغ	باشقىلار
باز	يەنە، قايتىدىن
بەيات	تەڭرى، ئاللا
بەدەل	يالغان، جا
بەدى	چەكسىز، مىسلىسىز
بەرك	چىڭ، مەھكەم
بەقاسىز	تۇراقسىز، مەڭگۈلۈك ئەمەس
بەك	چىڭ

بەكلە- چىڭ تۇتماق
بەلگۈلۈگ بەلگىلىك
بود بوي، سايە، قارا
بودۇن خەلق، ئادەم
بوشر (~ بۇشار-) غەزەپلەنمەك
بوشلاغ بوشلۇق
بولەك ھەدىيە، سوغا
بۇسۇغ- يوشۇرۇنماق
بۈكەن- ئېتىلماق، يوشۇرۇن-ماق
بۇل- ئېرىشمەك، قولغا كەلتۈرمەك
بىنى- يازماق، پۈتمەك
بىچ- ئېرىشمەك، ئالماق
بىدائى- بىدئەت، يات دىن-دىكىلەر
بىشى ياماق
بىرر ياخشىلىق، ساۋاپلىق
بىلىگ بىلىم

پ

پاسپان ساقچى
پەزىرلە- قوبۇل قىلماق
پۈر پۈتۈنلەي

ت

تاپ تېز
تاپا ئارا
تاپارۇ (بېرىش كېلىش
مەنىسىدە)
تاتىغ تەم، تاتلىق
تار- تېرىماق
تارىغلىق ئېتىزلىق
تاۋار مۈلۈك، تاۋار
تاڭسۇق مىسلىسىز، ئاجايىپ
تاڭ يوق ئەجەپ ئەمەس، ھەيران قالارلىق ئەمەس
تالۇ سەردار، جەۋھەر
تالۇس ياخشى، نەپىس
تانۇق گۇۋا، ئىسپات
تانۇقلۇق گۇۋالىق
تەتىكلىك زېرەكلىك
تەركىن تېز، تېزدىنلا
تەزەررۈ يالۋۇرۇش، باش ئۇرۇش
تەۋازۇ كەمتەرلىك
تەفاۋۇت پەرق
تەگە- تەگلەشتۈرمەك
تەڭ ئەد- تەگلەشتۈرمەك، سېلىشتۇرماق
تەگىز دېڭىز
تەگىل- يەتمەك
تەلىم كوپ، نۇرغۇن
توگا باتۇر
تورتىلەنچى توتىنچى
تورۇت- ياراتماق
توزۇ پۈتۈنلەي، تامامەن
تۆزۈن مۆلايىم

تۇش	تەڭ
تۇش-	چۈشمەك
تۇش تەڭ	تەڭ - تۇش
تۇراق	تەڭداشسىز، ئاز ئۇچرايدىغان
تۇغا	تۇغما
تىشى	ئايال، چىشى
تىرگۈز-	تىرىلدۈرمەك

د

داد ئىنساق	ئادالەت ۋە ھەققانىيەت
دۇرۇد	سالام، سالات
دىرەڭسىز	كىچىكمەي، تۇرمايلا

ئە

ئەدەر-	ئىزدىمەك
ئەدىز	چول، جەزىرە
ئەدىز	ئىگىز
ئەدگۈ	ياخشى
ئەدلە-	تىرىماق
ئەسەل	ھەسەل
ئەردەم	ياخشىلىق، ئەردەم
ئەرەن	ئەر، ئادەم
ئەرسىگ	قەھرىمان، يۈرەكلىك
ئەرى	ھەرە
ئەرد-	ئېرىمەك
ئەرىكلىگ	ھاكىم، ھوكۇمدار
ئەۋر-	ئۆرىمەك
ئەڭ	يۈز
ئەگىر-	ياخشى كورمەك
ئەلىگ	قول، ئىلىك
ئەلىگ تۇتتاچى	قولدىن تۇتقۇچى، يېتەكچى
ئەم	داۋا، شىپا
ئەمەل	تاما قىلىش
ئەمەل قود-	ئەمەل قىلىشى قويماق
ئەمگەك	چاپا

ج

جاھ	ئىقبال
جەماد	بارلىق، جىمى

چ

چال-	يەرگە ئۇرماق، يەرگە تاشلىماق
چوزۇك	كېرەكسىز
چۈز ئەتلەس	زەرلىك ئەتلەس
چىغايلىق	يوقسۇللۇق

خ

خالىق	ئاللا
خىرەد	ئەقىل، پەم-پاراسەت
خىقد	ئۇچمەنلىك

ھ

ھەبس پەيغەمبەر
ھەرسلىق ئاچكوزلۇك
ھەزل سوز-چوچەك، ھەزل
ھەلىم يۇمشاق
ھەمد مەدھىيە

ئو (o)

ئوپراق كىيىم، تون
ئوتالا- داۋالىماق
ئوتۇن ئەخمەق، دوت
ئوقلا- ئۇرماق، ئاتماق
ئوك ئالد، ئىلگىرى
ئوك قىسمەت
ئول ① ئۇ ② -دۇر-تۇر

ئۆ (ө)

ئۆد ۋاقىت، پەيت
ئۆچۈكتۈر- ئۆچۈكتۈرمەك، ئازاپلىماق
ئۆرتە- كۆزەتمەك
ئۆرۈك ئاق
ئۆكۈش كوپ، جىق
ئۆكۈنچ پۇشايمان، ئۆكۈنۈش
ئۆگ- مەدھىيىلىمەك، ماختىماق
ئۆگد مەدھىيە، كۈي
ئۆگرەت- ئۆگەتمەك
ئۆگۈ- مەدھىيىلىمەك، ماختىماق
ئۆگۈت مەدھىيە، ماختاش

س

سارىنغۇ كىپەنلىك
ساقىن- ① ھەزەر قىلماق، ئېھتىيات قىلماق؛ ② ئويلىماق
ساغ ساق، جەۋھەر
سال- ئۇرماق، تاشلىماق
سالىن- كەزمەك
سان تەن، بەدەن
ساڭ- ئويلىماق
سەبرىنت- سەۋرى قىلماق
سەپەد سوۋەت
سەخا سېخى، مەرت
سەخاۋەت مەرتلىك
سەھۋ سەۋەنلىك
سەر- سەۋر قىلماق، چىدىماق
سەزا مۇناسىپ، ماس
سەۋلە- ئىززەتكە ئېرىشمەك
سەۋىن- سۆيۈنمەك
سەفالىغ ساپ ھاۋالىق
سەفىھ تەنتەك، زەئىپ
سەلابەت غەيرەت - شجائەت
سەلىم لىللا

سەماھەت	ئالىجاناپلىق
سەنا	مەدھىيە، كۈي
سوڭ	① سول؛ ② ئارقا
سوزۈك	ساپ
سوكۇل-	قاغىشقا قالماق
سوكۈنچ	ئاھانەت، تىل
سۇق	ئاچكۆز
سۇچۇك	تاتلىق
سە-	سۇنماق
سىم	كۈمۈش

ش

شەھد	ھەسەل
شەرر	يامان، ئەسكى

ر

راز	سىر
رەئىيەت	رەئىيە، يوقسۇل
رەنج	زەھمەت، رەنج
رەقس	ئويۇن
رۇز	كۈن
رۇزگار	دەۋر، زامان، كۈن
رىبات	دەڭ، ساراي
رىققان	① يۇمشاق؛ ② چىن
رىيا	ساقتىلىق

ز

زىكر	ئەسكە ئېلىش، سوزلەش
زىنھار	ئېھتىيات قىلىش، ئۇتتۇنۇش

ۋ

ۋەرەئ	تەقۋادارلىق
ۋەبال	گۇنا، ئۇۋال
ۋۇددى	سۆيگۈ، مۇھەببەت

ئۇ (u)

ئۇد-	ماسلاشماق
ئۇدۋان	دۇشمەنلىك، ئۇچمەنلىك
ئۇدۇن-	ئويغانماق
ئۇچۇر	كېرەكسىز، يامان
ئۇسان-	زېرىكمەك، ۋاز كەچمەك
ئۇسلان-	رۇسلانماق، تۈزەلمەك
ئۇزاق	بۇرۇن، ئىلگىرى
ئۇۋۇت	ئۇيات، ئىزا
ئۇقۇش	ئەقىل، زېھىن
ئۇيا	قېرىنداش، تۇققان
ئۇغان	خۇدا، ئاللا
ئۇل	ئاساس، ئۇل
ئۇلا-	ئازاپلانماق
ئۇلا-	باغلىماق، يېپىشماق
ئۇلامسىز	مىسكىن، تايانچسىز
ئۇم	ئۈمىت قىلىش، كۈتۈش

ئۇمنچ	ئۇمىت
ئۇن-	ئىمكانىيەتىنىڭ بارىچە دىگەن مەنىدە

ئۈ (ü)

ئۈچۈنچ	ئۈچىنچى

ف

فارىغ	هالاۋەت، هۇزۇر
فەرەخ	شاتلىق
فۇتۇۋۋەت	مەرتلىك

ق

قاتىغ	چىڭ، مەھكەم، قاتتىق
قاتىغلىق	قىيىنچىلىق، پالاكەت
قاتلان-	ئىشلىمەك
قاچ	بىر ئاز
قاچان	ھېچقاچان
قارا باش	دىدەك
قازغان-	تىرىشماق
قاۋى	قاۋۇل، كۈچلۈك
قالى	ئەگەر، مۇبادا
قالىق	ئاسمان، كۆك
قامۇغ	بارلىق، ھەممە
قانى	قېنى
قود-	قويماق
قودقىلىق	كەمتەرلىك
قوجا	قېرى
قىز	ناھايىتى ئاز كۆرۈلىدىغان، قىس

ك

كەد	بەك، ياخشى
كەد-	كەيمەك
كەدىم	كىيىم
كەچ-	ئۆتمەك
كەسۈكلۈگ	كېسەكلىك، كېسىلگەن
كەرەم	كەڭ قوساق
كەزلە-	بەتلىمەك، توغرىلىماق
كەمش-	يەرگە ئۇرماق، كۆممەك
كورك	زىننەت
كوركلۈگ	چىرايلىق
كوزلە-	ساقلىماق
كوك	يىلتىز، مەنبە، پۇشت
كوگز	مەيدە، كۆكس
كونى	راستچىل، سادىق
كونىلىك	راستچىللىق
كۈدەز-	ئاسرىماق، مۇھاپىزەت قىلماق
كۈستاخ	بىئەدەپ

كۆسه-	ئارزۇ قىلماق، ئۈمىت قىلماق
كۆلچىرە-	كۆلۈمسىرىمەك
كىدىن	كېيىن
كىچ-	كېچىكمەك
كىرتۇ	ھەقىقى، پۇختا، سادىق
كىگرۇ	كەگرى

ئى

ئىد-	ئېيتماق
ئىد-	ئەۋەتمەك، يوللىماق
ئىدى	ئىگە
ئىت-	ئەيىپلىمەك
ئىتاپ	ئەيىپلەش
ئىجابەت	قوبۇل قىلىش
ئىس (ئىش)	ھەمرا، سەپداش
ئىسىز	ئىسىت
ئىسىز	ناچار، يامان
ئىزا	جاپا، دەرت
ئىۋ-	ئالدىرىماق
ئىكى	ئىككى
ئىكىنچ	ئىككىنچى، ئىككىنـ-چىلەپ، قايتىدىن
ئىگ	ئاغرىق، كېسەل
ئىل	خەلق، ئەل
ئىناد-	ئىشەنمەك
ئىنانچلىق	ئىشەنچلىك
ئىنچ	راھەت

ي

ياشرۇ	يوشۇرۇن
يارى	كۆچ، قۇۋۋەت
يارىن	ئەته
ياز	ئاچماق
يازۇق	گۇنا، ئەيىپ
يازۇقلۇق	گۇنالىق، ئەيىپكار
ياقىن	ھەقىقەت، راستىنلا
ياقىن	يېقىن
ياگشا-	كوپ سوزلىمەك، مەمەدانلىق قىلماق
ياي	ياز
ياغ	دۈشمەن
ياغان	پىل
يالىك	يالغۇز
يالىنلا-	لاۋۇلدىماق
يانۇت	جاۋاپ، قايتىدىن، جاۋابەن
يوقلا-	يۇقۇرىلىماق، ئۆرلىمەك
يۇزچى	ئىككى يۈزلىمچى
يۇل-	قۇتقۇزماق، تارتماق
يىد	ھىد، پۇراق
يىتىت-	يەتكۈزمەك
يىرىل-	ئۈزۈلمەك
يىقىلىغ	يېقىلغان
يىغ-	توسماق، يىغماق
يىگ	ياخشى

يىل	شامال، يەل
يىمە	يەنە
يىند-	ئىزدىمەك

غ

غادىر	غىدىر، ۋاپاسىز
غەرىپ	يات، غېرىپ
غەلەت-	خاتا

گ

گەنج	غەزىنە، بايلىق
گۆزنلە-	ئىپتىۋارى ئاشماق

ل

لەئن	لەنەت
لىباس	تون

م

مەجاز	جالىشىش
مەجد	شەرەپ
مەدەن	ئوچاق، مەنبە
مەزەھ	مازاق، سۆز-چۆچەك
مەۋائىز	نەسىھەت
مەكارىم	كەڭ قوساق، ھەرت، ئالىجاناپ
مەلامەت	ئەيىپلەش
مەلىك	ھۆكۈمدار، ئاللا
مۇشفىق	شەپقەتلىك
مۇقىر	ئىقرار، ئىشىنىش
مۇرۇۋۋەت	ئادەمگەرچىلىك، ئىنسانىيەتچىلىك
مىھنەت	جاپا، جەۋىر

ن

نەچە	قانداقمۇ، قانداق قىلىپ
نەرەك	نىمە كېرەك
نەۋادىر	ئىسىل، ئاجايىپ
نەۋبەت	نۆۋەت
نەڭ	شەيئى، نەرسە
نەلۇك	نىمىشقا

本书根据土尔其伊斯坦布尔阿太西出版社 1951 年出版的《艾提拜土哈卡依克》一书中的三种手抄影印本和参照热西特·拉合玛特·阿拉特的校勘本及土耳其译文整理。

بۇ كىتاپ تۈركىيە ئاتەش نەشرىياتى تەرىپىدىن 1951 - يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان «ئەتەبەتۇلھەقايىق» دېگەن كىتاپتىكى 3 خىل قولىيازما نۇسخىسىغا ئاساسەن ۋە رەشىد رەخمەتى ئاراتنىڭ 3 خىل نۇسخىنى سېلىشتۇرۇپ توغرىلاش ئاساسىدا بېكىتكەن تېكىستىدىن ۋە تۈركچە تەرجىمىسىدىن پايدىلىنىپ تەييارلاندى.

ئەدىپ ئەخمەت بىننى مەخمۇت يۈكنەكى

ئەتەبەتۇلھەقايىق

نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەمىت تۆمۈر، تۇرسۇن ئايۇپ

مەسئۇل مۇھەررىر: نۇرمۇھەممەت دولەتى

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى

شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ

مىللەتلەر باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

1980 - يىل 11 - ئايدا 1 - قېتىم نەشر قىلىندى

1988 - يىل 6 - ئايدا بېيجىڭدا 3 - قېتىم بېسىلدى

باھاسى: 0.40 يۈەن

阿地甫·艾合麦提·本·玛合穆提·尤格纳克著

艾提拜吐哈卡依克

（即《真理的入门》）

（维吾尔文）

刊布者：哈米提·铁木尔
吐尔逊·阿尤甫

责任编辑：努尔穆罕默德

民族出版社出版　新华书店发行

民族印刷厂印刷

开本：850×1168毫米1/32　印张：2 1/2

1980年11月第1版

1988年6月北京第3次印刷

印数：18,101—54,100　定价：0.40元

ISBN 7—105—00500—9/Ⅰ·92

民文（维2）